ATATÜRK YOLU DERGİSİ

BAHAR 2015 **SAYI: 56**

SAHİBİ ve GENEL YAYIN YÖNETMENİ :
Sorumlu Yazı İşleri Müdürü
Ankara Üniversitesi
Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü adına
Prof. Dr. Temuçin Faik ERTAN

YAYIN KURULU:
Prof.Dr.Mesut ÇAPA (Editör)
Prof.Dr.Bige SÜKAN
Doç.Dr.Hakan UZUN
Yrd.Doç.Dr.Necdet AYSAL
Yrd.Doç.Dr.Sedef BULUT

DANIŞMA KURULU:
Prof.Dr.Tülay Alim BARAN
Prof.Dr.Recep BOZTEMUR
Prof.Dr.Fevzi DEMİR
Prof.Dr.Temuçin Faik ERTAN
Prof.Dr.George GAWRYCH
Prof.Dr.İhsan GÜNEŞ
Prof.Dr.Neşe ÖZDEN
Prof.Dr.Mustafa YILMAZ

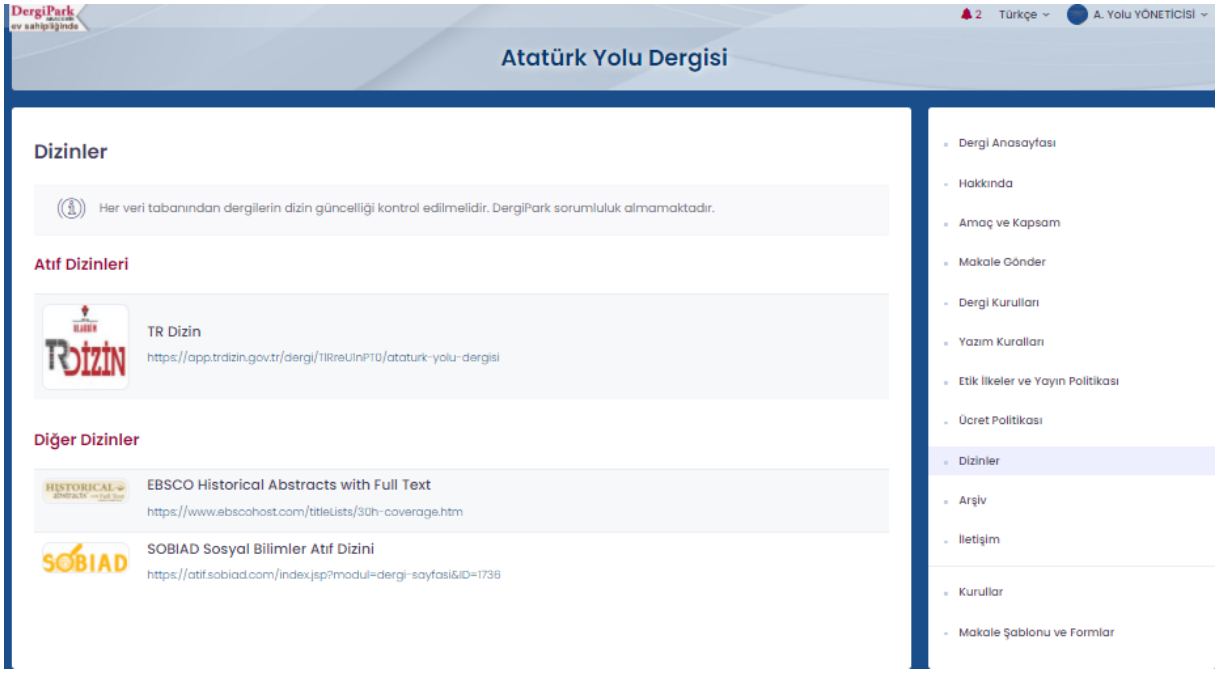
Bu Sayının Hakemleri:
Prof.Dr.Bayram AKÇA
Prof.Dr.Ayten SEZER ARIĞ
Prof.Dr.Metin AYIŞIĞI
Prof.Dr.Bülent ÇUKUROVA
Prof.Dr.İsmail Hakkı Demircioğlu
Prof.Dr.Yasemin DOĞANER
Prof.Dr.Vahdet KELEŞYILMAZ
Prof.Dr.Mehmet ŞAHİNGÖZ
Doç.Dr.İsmail AKBAL
Doç.Dr.Seyfi YILDIRIM
Yrd.Doç.Dr.Mahmut BOLAT
Yrd.Doç.Dr.Fevzi ÇAKMAK
Yrd.Doç.Dr.Bahattin DEMİRTAŞ
Yrd.Doç.Dr.Alev GÖZCÜ
Yrd.Doç.Dr.Fahri KILIÇ
Yrd.Doç.Dr.Yüksel ÖZGEN
Yrd.Doç.Dr.İdris YÜCEL

TEKNİK SEKRETER :
Fatma MESCİ
Yönetim Yeri : Ankara Üniversitesi
Yazışma Adres : Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü
Gümüşdere Yerleşkesi Gümüşdere Mah. Fatih Cad. No: 33
Keçiören Yolu / Ankara

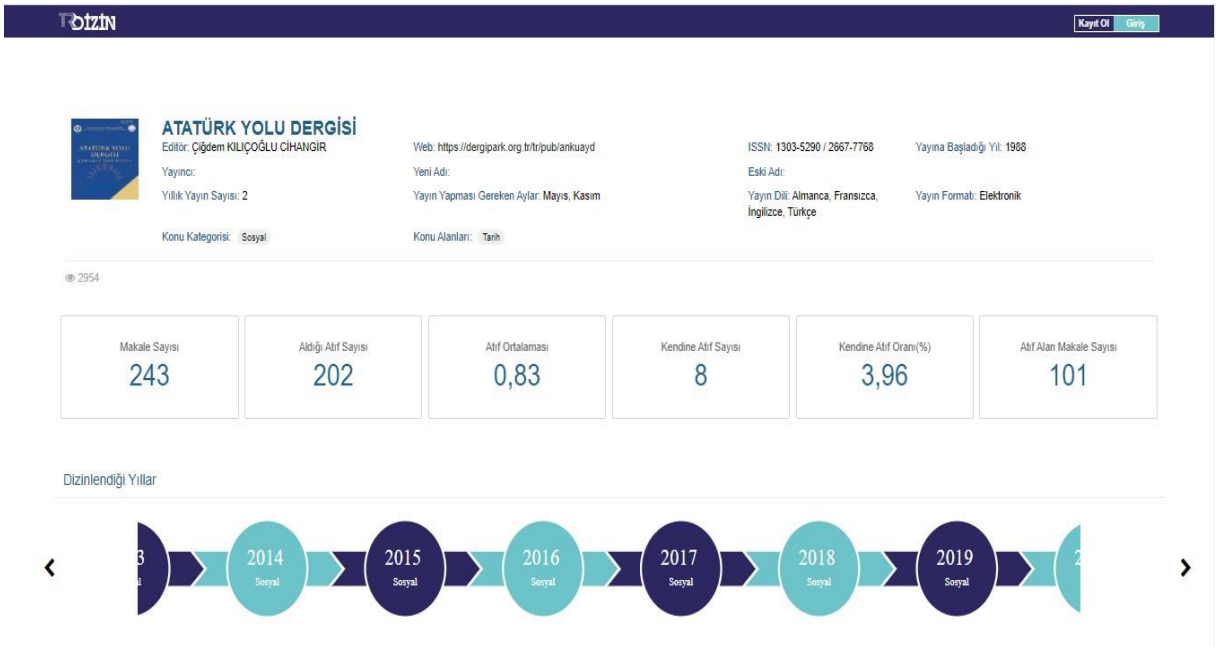
ATATÜRK YOLU (ISSN 1303-5290)
Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü'nce
yılda iki kez yayınlanan ulusal hakemli bir dergidir.
Yaygın süreli bir yayındır.

Dergi, TÜBİTAK ULAKBİM Sosyal Bilimler Veri Tabanı ve
ASOS (Akademia Sosyal Bilimler İndeksi) tarafından taranmaktadır.
Dergiye gönderilen yazı ve fotoğraflar iade edilmez.
Bu dergide yayınlanan yazılardaki fikirler yazarlara aittir.

ANKARA ÜNİVERSİTESİ BASIMEVİ
İncitaşı Sokak No: 1006510
Beşevler / ANKARA
Tel: 0 (312) 213 66 55
Basım Tarihi:

https://dergipark.org.tr/tr/pub/ankuayd/indexes ERİŞİM: 07.09.2021

https://app.trdizin.gov.tr/statistics/listAcceptedJournals.xhtml?&query=defaultSearchField-AND-atat%C3%BCrk+yolu ERİŞİM: 07.09.2021

Historical Abstracts with Full Text
Database Coverage List

"Core" coverage refers to sources which are indexed and abstracted in their entirety (i.e. cover to cover); "Priority" coverage refers to sources with a substantial volume of materials relevant to the field, while "Selective" coverage refers to sources with an occasional volume of material relevant to the field. This title list does not represent all the Selective content found in this database. The Selective content is chosen from thousands of titles containing articles that are relevant to this subject. "Titles with 'Coming Soon' in the Availability column indicate that this publication was recently added to the database and therefore few or no articles are currently available. If the ‡ symbol is present, it indicates that 10% or more of the articles from this publication may not contain full text because the publisher is not the rights holder.

Please Note:
Publications included on this database are subject to change without notice due to contractual agreements with publishers. Coverage dates shown are the intended dates only and may not yet match those on the product. All coverage is cumulative. Due to third party ownership of full text, EBSCO Information Services is dependent on publisher publication schedules (and in some cases embargo periods) in order to produce full text on its products.

Coverage Policy	Source Type	ISSN / ISBN	Publication Name	Publisher	Indexing and Abstracting Start	Indexing and Abstracting Stop	Full Text Start	Full Text Stop	Full Text Delay (Months)	Peer-Reviewed	PDF Images (full page)	Image QuickView	Searchable Cited References Start	Searchable Cited References Stop	Country	Availability*	MID
Selective	Academic Journal	0148-2076	19th Century Music	University of California Press	03/01/1986										United States of America	Available Now	19T
Core	Academic Journal	1548-7083	A Contracorriente	North Carolina State University c/o Foreign Languages & Literature	05/01/2009		05/01/2009			Y	Y	Y			United States of America	Available Now	32E6
Selective	Academic Journal	0025-0376	A Magyar Tudomanyos Akademia Filozofiai es Tortenettudomanyi Osztalyanak Kozlemenyei	Akademiai Kiado	01/01/1966	12/31/1981				Y					Hungary	Available Now	3IX3
Core	Academic Journal	2166-4072	Ab Imperio	Editors of Ab Imperio	01/01/2000		01/01/2000			Y	Y	Y			United States of America	Available Now	38WH
Core	Academic Journal	2172-671X	Ab Initio: Revista Digital para Estudiantes de Historia	Ab Initio: Revista Digital para Estudiantes de Historia	10/01/2014		10/01/2014			Y	Y				Spain	Available Now	HH24
Priority	Academic Journal	0002-3973	Abkath	Brill Academic Publishers	04/01/1955					Y					Netherlands	Available Now	38R0
Core	Academic Journal	0314-8769	Aboriginal History	Aboriginal History, Inc.	01/01/1987		01/01/2006			Y	Y	Y			Australia	Available Now	12IR
Core	Academic Journal	0148-4184	Accounting Historians Journal	American Accounting Association	06/01/1989		06/01/1993			Y	Y				United States of America	Available Now	BKX
Core	Magazine	1075-1416	Accounting Historians Notebook	American Accounting Association	01/01/2013		01/01/2013				Y				United States of America	Available Now	2X3E
Core	Academic Journal	0361-3682	Accounting, Organizations & Society	Pergamon Press - An Imprint of Elsevier Science	01/01/2007					Y			03/01/1976		United Kingdom	Available Now	AOS
Priority	Academic Journal	0728-8433	ACH: The Journal of the History of Culture in Australia	Routledge	04/01/1985					Y					United Kingdom	Available Now	DEW
Priority	Magazine	1015-406X	Achtzehnte Jahrhundert und Österreich	Verlag Dr. Dieter Winkler e.K.	12/01/2004					Y					Germany	Available Now	8RKT
Selective	Academic Journal	0239-2275	Acta Academiae Scientiarum Polonae	Polska Akademia Nauk / Zaklad	01/01/1982	12/31/1985				Y					Poland	Available Now	PQZ
Core	Academic Journal	0971-7730	Asian Agri-History	Asian Agri-History Foundation	01/01/2009		01/01/2009			Y	Y	Y			India	Available Now	38RA
Priority	Academic Journal	1683-478X	Asian Anthropology (1683478X)	Routledge	08/01/2002					Y					United Kingdom	Available Now	3J1Z
Priority	Academic Journal	0304-8675	Asian Profile	Asian Research Service	02/01/1973					Y					Canada	Available Now	165Q
Core	Academic Journal	1035-7823	Asian Studies Review	Routledge	06/01/1983					Y			01/01/2008		United Kingdom	Available Now	SDR
Selective	Academic Journal	0004-4687	Asian Survey	University of California Press	01/01/1968	12/31/1995				Y					United States of America	Available Now	ASS
Core	Academic Journal	1933-2882	Aspasia	Berghahn Books	05/01/2007		01/01/2013		18	Y	Y				United States of America	Available Now	8TD0
Selective	Academic Journal	1865-8768	Aspeers	Aspeers e.V.	01/01/2008					Y					Germany	Available Now	8WIO
Priority	Academic Journal	1221-6836	Association Internationale d'Etudes du Sud-Est Européen. Bulletin	Journal Collection - Historical Abstracts & America History & Life	01/01/1968	12/31/2001				Y					Mexico	Available Now	3J60
Core	Academic Journal	1011-727X	Ataturk Arastirma Merkezi Dergisi	Ataturk Arastirma Merkezi Dergisi	01/01/1984		04/01/2018			Y	Y				Turkey	Available Now	38RH
Core	Academic Journal	1303-5290	Ataturk Yolu Journal / Atatürk Yolu Dergisi	Ataturk Yolu Journal / Ataturk Yolu Dergisi	05/01/2012		05/11/2012			Y	Y				Turkey	Available Now	FASJ
Priority	Academic Journal	0885-6079	Atenea	Atenea	04/01/1965					Y					Puerto Rico	Available Now	7DW
Priority	Magazine	0718-0462	Atenea (07180462)	Universidad de Concepcion	01/01/1955	06/01/2018									Chile	Available Now	EE3
Core	Academic Journal	1558-8610	Athenian Agora	American School of Classical Studies at Athens	08/01/2009		08/01/2009			Y	Y				United States of America	Available Now	49H3
Selective	Academic Journal	0004-6760	Atlantic Community Quarterly	Heldref Publications	01/01/1969	12/31/1977				Y					United States of America	Available Now	3HWU

https://www.ebscohost.com/titleLists/30h-coverage.htm ERİŞİM: 07.09.2021

ISSN 1303-5290

ATATÜRK YOLU DERGİSİ

Ankara Üniversitesi
Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü

BAHAR 2015 **SAYI: 56**

ATATÜRK YOLU DERGİSİ

BAHAR 2015 **SAYI: 56**

SAHİBİ ve GENEL YAYIN YÖNETMENİ :
Sorumlu Yazı İşleri Müdürü
Ankara Üniversitesi
Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü adına
Prof. Dr. Temuçin Faik ERTAN

YAYIN KURULU:
Prof.Dr.Mesut ÇAPA (Editör)
Prof.Dr.Bige SÜKAN
Doç.Dr.Hakan UZUN
Yrd.Doç.Dr.Necdet AYSAL
Yrd.Doç.Dr.Sedef BULUT

DANIŞMA KURULU:
Prof.Dr.Tülay Alim BARAN
Prof.Dr.Recep BOZTEMUR
Prof.Dr.Fevzi DEMİR
Prof.Dr.Temuçin Faik ERTAN
Prof.Dr.George GAWRYCH
Prof.Dr.İhsan GÜNEŞ
Prof.Dr.Neşe ÖZDEN
Prof.Dr.Mustafa YILMAZ

Bu Sayının Hakemleri:
Prof.Dr.Bayram AKÇA
Prof.Dr.Ayten SEZER ARIĞ
Prof.Dr.Metin AYIŞIĞI
Prof.Dr.Bülent ÇUKUROVA
Prof.Dr.İsmail Hakkı Demircioğlu
Prof.Dr.Yasemin DOĞANER
Prof.Dr.Vahdet KELEŞYILMAZ
Prof.Dr.Mehmet ŞAHİNGÖZ
Doç.Dr.İsmail AKBAL
Doç.Dr.Seyfi YILDIRIM
Yrd.Doç.Dr.Mahmut BOLAT
Yrd.Doç.Dr.Fevzi ÇAKMAK
Yrd.Doç.Dr.Bahattin DEMİRTAŞ
Yrd.Doç.Dr.Alev GÖZCÜ
Yrd.Doç.Dr.Fahri KILIÇ
Yrd.Doç.Dr.Yüksel ÖZGEN
Yrd.Doç.Dr.İdris YÜCEL

TEKNİK SEKRETER :
Fatma MESCİ
Yönetim Yeri : Ankara Üniversitesi
Yazışma Adres : Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü
Gümüşdere Yerleşkesi Gümüşdere Mah. Fatih Cad. No: 33
Keçiören Yolu / Ankara

ATATÜRK YOLU (ISSN 1303-5290)
Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü'nce
yılda iki kez yayınlanan ulusal hakemli bir dergidir.
Yaygın süreli bir yayındır.

Dergi, TÜBİTAK ULAKBİM Sosyal Bilimler Veri Tabanı ve
ASOS (Akademia Sosyal Bilimler İndeksi) tarafından taranmaktadır.
Dergiye gönderilen yazı ve fotoğraflar iade edilmez.
Bu dergide yayınlanan yazılardaki fikirler yazarlara aittir.

ANKARA ÜNİVERSİTESİ BASIMEVİ
İncitaşı Sokak No: 1006510
Beşevler / ANKARA
Tel: 0 (312) 213 66 55
Basım Tarihi:

Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü

ATATÜRK YOLU DERGİSİ

İ Ç İ N D E K İ L E R

Makaleler

BAŞAK, Ünsal; Yunanca Kaynaklarda Çanakkale Savaşı.....1
The Gallipoli Campaign On The Greek Sources

BOZKURT, Celil; Milli Mücadele Döneminde Muhittin Baha Pars.....11
Muhittin Baha Pars in the National Struggle Period

HALICI, Şaduman; Bir Rüşvet Davası:"Barut Irtişası" Olayı.....33
A Bribery Case: An Incident Of "Gunpowder Bribery"

ÖKTE, Sezai Kürşat; Çerkes Ethem Hadisesinin Nutuk Temelli İncelenmesi.....61
A Review Of Çerkes Ethem Event From The Nutuk's Perspective

SOYSAL, Murat; Barış Gönüllüleri ve Türkiye'deki Faaliyetleri 113
The Peace Corps And Their Activities In Turkey

ŞUR, Şükrü**;** Demokrat Parti ve Atatürk'ün Üç İlkesi: Cumhuriyetçilik, Laiklik ve Devletçilik (1950 - 1960) 147
Democratic Party And Three Principles Of Ataturk: Republıcaism, Laicism And Statism (1950 - 1960)

TANIR, Engin Deniz; Lozan Barış Antlaşması Sonrasında Türk Basınında Fransız Okulları Sorunu (1923-1924) 177
The French Schools Issue İn Turkish Press After Lausanne Peace Treaty (1923-24)

UNAT, Kadri; Tek Parti Döneminin Son Genel Seçimi: 1943 Seçimleri ve Cumhuriyet Halk Partisi'nin Seçim Propagandaları.....209
The Last General Election of One-Party Period: 1943 Elections and the Election Propaganda of Republican People's Party.

Kitap Tanıtımı

ASLAN, Demo Ahmet; George W. Gawrych, Genç Atatürk: Osmanlı Zabitinden Türk Devlet Adamına, Çeviren: Gül Çağalı Güven, Doğan Kitap, İstanbul, 2014.....249

TAĞMAT, Çağla D; *Ali Fuat Paşa'nın Moskova Büyükelçiliği Dönemi Yazışmaları (16 Ocak 1921-14 Ekim 1921),* (Hazırlayanlar: Çiğdem ASLAN-Mustafa TOKER), Cilt I- (*17 Ekim- 19 Temmuz 1922)* Cilt II, T.C Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Yayınları, No:48, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara, 2015.....255

Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi
S. 56, Bahar 2015, s. 209-248

TEK PARTİ DÖNEMİNİN SON GENEL SEÇİMİ: 1943 SEÇİMLERİ VE CUMHURİYET HALK PARTİSİ'NİN SEÇİM PROPAGANDALARI

Dr. Kadri Unat*

Öz

Tek parti döneminde 1923, 1927, 1931, 1935, 1939 ve 1943'te olmak üzere toplam altı genel seçim yapılmıştır. İki dereceli seçim sisteminin uygulandığı söz konusu dönemde seçimlere sadece Cumhuriyet Halk Partisi katılmıştır. Bu kapsamda önce ikinci seçmen seçimleri, ardından da milletvekili seçimleri yapılmıştır. Tek parti döneminin en dikkat çeken özelliklerinden biri istisnasız bir şekilde dört yılda bir genel seçim yapılmış olmasıdır. Bunda seçimlerin cumhuriyet rejiminin temellerinden biri olarak görülmesi, Cumhuriyet Halk Partisi iktidarının meşruiyetini seçimlere dayandırması ve toplumda seçim kültürünün yerleştirilmek istenmesi gibi etkenler rol oynamıştır.

Bu çalışmada İkinci Dünya Savaşı'nın bütün hızıyla devam ettiği bir sırada yapılan 1943 genel seçimi incelenmektedir. Bu genel seçimin çalışılmasında hem söz konusu seçimin tek parti döneminin son genel seçimi olması hem de bu seçimde uygulanan propaganda yöntemlerinin öncekilerinden farklı bazı özellikler taşıması gibi etkenler belirleyici olmuştur. Öte yandan bu seçim Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk seçim yasası olan 14 Aralık 1942 tarihli Mebus Seçimi Kanunu'nun uygulandığı ilk ve tek seçim olması itibariyle de Türk siyasi tarihinde ayrı bir önem arz etmektedir.

Çalışmada Cumhuriyet Halk Partisi'nin seçim beyannamesi, temel propaganda malzemesi olarak değerlendirilmiştir. Cumhuriyet Halk Partisi tarafından hazırlanan plaklar, Halk hatiplerinin Halk Kürsülerinde yapmış olduğu konuşmalar ve milletvekili adaylarının seçim bölgelerindeki faaliyetleri de propaganda kapsamında ele alınmıştır. Ayrıca seçimin gelişim aşamalarına dair haberler, seçmenleri oy kullanmaya davet eden ilanlar ile Cumhuriyet Halk Partisi'nin propagandasını da içeren köşe yazıları ekseninde basından yararlanılmış ve Cumhuriyet Halk Partisi Genel Merkezi'nin örgütüyle gerçekleştirmiş olduğu yazışmalar da incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: *Cumhuriyet Halk Partisi, 1943 Genel Seçimleri, Seçim Propagandası, Tek Parti Dönemi.*

---

*Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Öğr. Gör., unat@ankara.edu.tr

Abstract

In single party period totally six general elections were carried out which were in 1927, 1931, 1935, 1939 and 1943. In this period that suffrage indirect system had been carried out, there was only one political party named Republican People's Party that participated in general elections. In this context firstly elections for second electorates and afterwards elections for deputies were carried out. It is remarkable for the single party period that the elections were done once in every four years without any exception. A few factors had a great role in this case because Republican People's Party considered that the elections were one of the basic features of the republican regime, the legitimacy of the power of Republican People's Party based on the elections and also the party wanted to establish a culture for elections in society.

In this study, the 1943 election which was carried out in the period of Second World War is analysed. There are some decisive factors for choosing this subject such as the aforementioned election was the last general election of the single-party period and the electioneering methods performed in this election had some distinctive features apart from the former ones. On the other hand, this election has a specific place in political history of Turkey in respect of being the first and the one election which was carried out depending on the Deputy Election Law of 14 December 1942 which was the first election law of Turkish Republic.

In the study, the election declaration of Republican People's Party is analysed as the main electioneering material. Also the records of Republican People's Party, the speeches of public preachers and the activities of the candidates in their election regions are considered as electioneering campaigns. Furthermore, press is another significant material for this study such as news about elections, announcements that invite electorates for voting, columns and articles which include the propaganda of Republican People's Party. Besides the correspondences between Republican People's Party and its organization is analysed.

Keywords: *Republican People's Party, General Elections of 1943, Electioneering, Single Party Period.*

Giriş

İnsanların özgür iradeleriyle kendilerini yönetecek olan kişileri belirli bir süreliğine belirlemesi için kullanılan seçim, siyasi alanın önemli bir unsuru olarak kabul edildiği gibi, demokrasinin uygulanmasını da sağlamaktadır. Halkın doğrudan ve sürekli olarak yönetime katılması, yani doğrudan demokrasi, pratikte neredeyse mümkün olmadığı için "temsil", halk yönetimine en yakın noktadır.[1] Bu açıdan bakıldığında temsili

[1] Bkz. Andrew Heywood, **Siyaset**, (Çev. Bekir Berat Özipek vd.), Adres Yay., Ankara, 2013, s. 291.

demokrasilerde seçimler, hem ülkeyi yönetme yetkisinin kaynağı hem de meşruiyetin temelidir. Ayrıca, halkın yönetime katılması ve iradesini ortaya koyması ancak seçimlerle mümkündür. Başka bir deyişle, seçimler milli iradenin teoriden pratiğe geçmesi açısından hayati öneme sahiptir. Geleneksel toplumlarda siyaset küçük bir yönetici azınlığın yetkisinde ve tekelinde olmakla birlikte, bu, yadırganan bir durum değildi. Dahası uzun bir süre boyunca seçmen olmanın yurttaşlık, yaş, cinsiyet, eğitim, ikametgâh, ırk, toprak sahipliği ve sosyo-ekonomik statü gibi ölçütleri olmuştur. Bu durum göz önünde bulundurulduğunda demokrasi tarihinin, seçmen olabilmenin ve meşru bir zeminde siyaset yapabilme hakkının, eşitlik temelinde ayrıcalıkların ortadan kalkmasına paralel olarak genişleyen tanımının tarihi olduğu belirtilmektedir.[2]

Seçim, Fransız Devrimi'nden sonra ve özellikle 19. yüzyılın ortalarından itibaren siyasal bir hak olarak gündeme gelmeye ve "genel" yani her vatandaşın oy kullanma hakkına sahip olması yönünde yaygınlık kazanmaya başlamıştır. Seçim hakkının yaygınlaşması bir yandan ekonomik ve siyasal değişim, diğer yandan da işçi sınıfının siyasal bir güç olarak ortaya çıkışıyla doğrudan ilgilidir. Nitekim Avrupa'da meydana gelen 1830 ve 1848 ihtilalleri başta seçme ve seçilme hakkı olmak üzere, siyasal ve toplumsal hakların elde edilmesine yönelik ayaklanmalardır.[3]

Osmanlı Devleti'nde de Avrupa'da olduğu gibi 18. ve 19. yüzyıllarda siyasi alanda önemli gelişmeler yaşanmıştır. Farklı çevreler tarafından çeşitli cemiyetlerin kurulmasıyla başlayan bu süreç, siyasi partilerin kurulmasıyla devam etmiş, bu arada Türk toplumu seçim ve seçim hukuku ile tanışmıştır. Ancak, batıdaki sosyo-ekonomik yapıdan farklı olarak statik karakterde bir yapı kuran Osmanlı Devleti'nde, siyasal örgütlenme ve siyasi partiler oldukça geç ortaya çıkmıştır.[4] Osmanlı Devleti'nde 1876'da Meşrutiyet rejimine geçilmesiyle birlikte seçim hukuku da gelişmeye başlamış ve biri Birinci Meşrutiyet döneminde 1877-1878'de diğerleri de İkinci Meşrutiyet döneminde 1908, 1912, 1914 ve 1919 yıllarında olmak üzere toplamda beş genel seçim yapılmıştır. Böylece Türk toplumu hem siyasi oluşumların seçim dönemlerindeki faaliyetlerine tanık olmuş, hem de bu sürecin bir parçası olmaya başlamıştır. Yani diğer yönleriyle olduğu gibi, bu yönüyle de

---

[2] Mehmet Ö. Alkan, *Türkiye'de Seçim Sistemi Tercihinin Misyon Boyutu ve Demokratik Gelişime Etkileri(Siyaset Bilimi ve Siyaset Sosyolojisi Yaklaşımıyla),* **Anayasa Yargısı,** S. 23, Yıl: 2006, s.136.

[3] Alkan, *Türkiye'de Seçim Sistemi Tercihinin Misyon Boyutu ve Demokratik Gelişime Etkileri,* s. 137.

[4] Muzaffer Sencer, **Türkiye'de Siyasal Partilerin Sosyal Temelleri,** May Yay., İstanbul, 1974, s. 7.

Meşrutiyet Dönemi -özellikle İkinci Meşrutiyet- Türkiye Cumhuriyeti için bir alt yapı oluşturmuştur.

Türkiye'de cumhuriyetin ilanı sürecinde ve sonrasında tek parti yönetiminin söz konusu olduğu dönemde, 1923, 1927, 1931, 1935, 1939 ve 1943'te olmak üzere toplam beş genel seçim yapılmıştır. 1943 genel seçimi hariç diğer seçimlerde İkinci Meşrutiyet Dönemi'nde uygulanan seçim kanunu, bazı değişikliklere uğrayarak yürürlükte kalmıştır. İki dereceli seçim sisteminin benimsendiği bu süreçte, önce ikinci seçmen seçimleri, ardından milletvekili seçimleri yapılmıştır.[5] Bu süreçte Türkiye'de her ne kadar çok partili siyasal yaşama geçiş denemeleri olmuşsa da kurulan partilerin uzun ömürlü olmaması, yalnızca Cumhuriyet Halk Partisi'nin genel seçimlere katılmasına neden olmuştur. Cumhuriyet Halk Partisi, bu seçimlerin ilk üçüne Mustafa Kemal Atatürk'ün liderliğinde, son ikisine ise İsmet İnönü'nün genel başkanlığında katılmıştır.

Bu süreçte seçimlerin düzenli olarak dört yılda bir yenilenmiş olması ve TBMM'nin sürekli açık olması, cumhuriyet rejimini kuran kadronun seçimleri rejimin temellerinden biri olarak görmesinin yanı sıra, bu kadronun Türkiye'de seçim kültürünü yerleştirmek istediğini ve demokratik bir rejim kurmayı hedeflediğini göstermesi açısından da dikkate değerdir. Bu seçimlerin bir diğer ortak özelliği de Türk toplumunu cumhuriyet rejimine adapte etmek ve siyasal katılımı arttırmak olmuştur. Dolayısıyla tek parti, hedefini yalnızca seçimleri kazanmak üzerine inşa etmemiş, topluma seçim kültürünü aşılamayı da amaç edinmiştir.

Bu çalışmanın konusu 1943 genel seçimleri olmakla birlikte çalışmanın temel hedefi, seçim öncesindeki propaganda faaliyetlerini analiz etmektir. 1943 genel seçimilerinin tercih edilmesinde, bu seçimin tek parti döneminin önceki genel seçimlerinden farklı bazı özellikler taşıması etkili olmuştur. Bu seçimin incelenmesinde, tek parti döneminin son genel seçimi olmasının yanı sıra Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk seçim kanunu olan 14 Aralık 1942 tarihli Mebus Seçimi Kanunu'na göre yapılmış olması, ki söz konusu seçim kanunu sadece 1943 genel seçiminde uygulanmıştır, CHP yönetiminin bazı illerde çıkacak milletvekili sayısından fazla aday göstermesi ve buna bağlı olarak milletvekili adaylarının çeşitli propaganda yöntemleri geliştirmek durumunda kalmış olması gibi nedenler etkili olmuştur. Bunların yanı sıra CHP'nin de önceki seçimlere göre propaganda yöntemlerini geliştirmesi ve teknolojiyi propaganda amaçlı olarak daha fazla kullanmış olması da bu

[5] Tek parti döneminde yapılan genel seçimlerle ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. Kadri Unat, **Cumhuriyet Halk Partisi'nin Genel Seçim Propagandaları (1927-1957),** Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü, Ankara, 2015, s. 72-197.

çalışmanın yapılmasında belirleyici olmuştur. Bu çerçevede öncelikle 1939-1943 dönemi ana hatlarıyla incelenerek önemli iç ve dış gelişmelere değinilmiştir. Ardından genel seçim kapsamındaki hazırlıklar ve ikinci seçmen seçimine yönelik propaganda faaliyetleri ele alınmış ve ikinci seçmen seçimleri değerlendirilmiştir. Son olarak bu seçimlerde yeni bir propaganda yönteminin uygulanmasından hareketle milletvekili adaylarının seçim çalışmaları ve bu kapsama giren propaganda faaliyetleri incelenmiştir.

1. 1943 Genel Seçimleri

3 Nisan 1939 itibariyle başlayan 6. TBMM Döneminde hem iç hem dış politika bağlamında önemli gelişmeler yaşanmıştır. Bu dönemde iç gelişmeler açısından Cumhuriyet Halk Partisi'nin Beşinci Büyük Kurultayı'nın toplanması ve dış gelişmeler açısından İkinci Dünya Savaşı'nın patlaması, üzerinde durulması gereken temel olaylardandır. 1942'de hazırlanarak yürürlüğe giren Mebus Seçimi Kanunu ise konumuz açısından önemli bir yere sahiptir. İkinci Dünya Savaşı'nın gölgesinde gerçekleşen 1943 genel seçimlerine geçmeden önce bu gelişmelere bakmak yararlı olacaktır.

29 Mayıs 1939'da toplanarak 3 Haziran 1939'da çalışmalarını tamamlayan Cumhuriyet Halk Partisi Beşinci Kurultayı sırasında parti nizamnamesinde oldukça önemli değişiklikler yapılmıştır. Ayrıca Cumhurbaşkanı İnönü'nün kurultayı açış konuşması, demokratikleşme yolunda önemli adımların atılacağını göstermesi ve TBMM'de Müstakil Grup'un kurulacağını belirtmesi açısından kayda değer bir içeriğe sahiptir.[6]

Parti nizamnamesinde yapılan değişikliklere bakıldığında; parti genel sekreterinin hükümette yer almasının öngörülmesi, içişleri bakanının Cumhuriyet Halk Partisi genel sekreterliği görevini de yürütmesi ve valilerin Cumhuriyet Halk Partisi il başkanı olması uygulamasına son verilmesi gibi değişiklikler dikkat çekmektedir.[7] Bu kurultayda demokrasiyle ilgili belki de

---

[6] **C.H.P. Beşinci Büyük Kurultay Zabıtları (29 Mayıs 939-3 Haziran 939),** Ulus Basımevi, Ankara, 1939, s. 20.

[7] Nizamnamede İçişleri Bakanı'nın Parti Genel Sekreteri olması ve Valilerin İl Başkanı olması uygulamasına son verilmekle birlikte, parti-hükümet temasının sona ermediğini belirtmek gerekir. Partinin hükümetle teması konusuyla ilgili olarak nizamnamede yer alan 100 ve 101. maddeler şöyledir: Madde 100: *"Parti, kendi bağrından doğan hükümet teşkilatıyla kendi teşkilatını birbirini tamamlayan bir birlik tanır. Parti teşkilatının kendi hükümetini her yönden muvaffak etmek için bütün kuvvetiyle çalışması esastır."* Madde 101: *"Merkezde partiyi alakalandıran işlerin takibi için yapılacak temaslar Parti hükümetinin İcra Vekilleriyle Genel Sekreter veya bunların adlarına harekete salahiyetli kimseler arasında şifahi ve tahriri olarak cereyan eder. Vilayetlerde Partiyi alakalandıran işler için sözle veya yazı ile vuku bulacak temaslar Parti reisleriyle valiler arasında olur."*

en önemli adım, *Büyük Millet Meclisi Parti Müstakil Grubu*'nun kurulacağına dair hükmün parti teşkilatıyla ilgili olan yirminci maddeye eklenmiş olmasıdır.[8] Nizamnameye göre; 21 kişiden oluşan Müstakil Grup'un başkanı Değişmez Genel Başkan İsmet İnönü, başkan vekili de gruba dâhil olan milletvekilleri arasından genel başkanın atadığı kişi olacaktır. Bunun yanında Müstakil Grup üyelerinin, gruba mensup oldukları süre içinde hükümette yer alamamaları, Cumhuriyet Halk Partisi grup toplantılarına katılabilmelerine rağmen fikir beyan edememeleri ve oy kullanamamaları öngörülmüştür.[9] Bu girişimin özüne bakıldığında Türkiye'de çok partili siyasal yaşama geçilinceye kadar mecliste yer almaya devam eden Müstakil Grup'un, partiyi ve özellikle de hükümeti denetlemek amacıyla kurulduğunu söylemek mümkündür. Bununla birlikte her ne kadar grup başkan vekilliği makamı ihdas edilmişse de, bu kişinin grubun başkanı olan İsmet İnönü'ye bağlı olması, söz konusu grubun gerçek bir muhalefet işlevi görememesi ve beklenen denetim mekanizması olmaktan uzak kalması sonuçlarını doğurmuştur.[10] Daha kısa ve öz bir ifadeyle, Müstakil Grup'un kurulması demokratikleşme açısından önemli olmakla birlikte, yetersiz bir adım olmuştur.

Bu esnada Türkiye'nin hem iç hem de dış politikasını belirleyen en önemli gelişme ise hiç şüphesiz Almanya'nın 1 Eylül 1939'da Polonya'ya saldırması üzerine başlayan İkinci Dünya Savaşı'dır.[11] Almanya, İtalya ve Japonya'nın oluşturduğu Mihver Devletleri ile İngiltere, Fransa, Rusya ve ABD'den oluşan Müttefik Devletler arasında 1945'e değin devam eden ve Mihver Devletlerinin kaybetmesiyle sonuçlanan İkinci Dünya Savaşı'nın, Türkiye'nin iç ve dış politikalarına yansımaları da olmuştur. Türkiye, savaş boyunca her iki bloğun da baskısına maruz kalmasına rağmen, Cumhurbaşkanı İnönü'nün temel amacı, savaşa katılmadan Türkiye'nin toprak bütünlüğünü korumak ve büyük devletler arasında bir denge unsuru olma politikası izleyerek olası saldırılardan korunmak olmuştur. İnönü bu politikanın mimarı olmakla birlikte, bu süreçte Başbakanlık yapan Şükrü Saraçoğlu ve Dışişleri Bakanlığı yapan Numan Menemencioğlu ve gibi siyasetçiler de bu politikanın yürütülmesinde önemli bir rol üstlenmiştir.[12]

C.H.P. Nizamnamesi (Beşinci Büyük Kurultayın 1 Haziran 1939 Tarihindeki Toplantısında Kabul Edilmiştir), Ulus Basımevi, Ankara, 1939, s. 1, 9, 25.

[8] **C.H.P. Nizamnamesi (Beşinci Büyük Kurultayın 1 Haziran 1939 Tarihindeki Toplantısında Kabul Edilmiştir),** s. 6.

[9] **C.H.P. Nizamnamesi (Beşinci Büyük Kurultayın 1 Haziran 1939 Tarihindeki Toplantısında Kabul Edilmiştir),** s. 26-31.

[10] Fahir Giritlioğlu, **Türk Siyasi Tarihinde Cumhuriyet Halk Partisinin Mevkii,** Cilt: 1, Ayyıldız Matb., Ankara, 1965, s.149.

[11] Liddell Hart, **İkinci Dünya Savaşı**, Cilt: 1, (Çev. Kerim Bağrıaçık), YKY, İstanbul, 2003, s. 36.

[12] Selim Deringil, **Denge Oyunu (İkinci Dünya Savaşı'nda Türkiye'nin Dış Politikası),** Tarih Vakfı Yurt Yay., İstanbul, 2003, s. 42-49.

Savaşın başlamasıyla birlikte Türkiye'de birtakım önlemler de alınmıştır. Savaş dışı kalma politikası izlenmesine rağmen çalışan nüfusun büyük bir kısmı -bir milyon kişi civarında- silah altına alınmıştır.[13] Yarı seferberlik halinin söz konusu olduğu bu dönemde Türkiye'de yetişmiş işgücü ve kaynak sıkıntısı artarken, üretimde düşüşler yaşanmış, dolayısıyla da kentli nüfusun ve ordunun beslenmesi önemli bir soruna dönüşmüştür.[14] Bu arada bütçenin önemli bir kısmı savunma giderlerine aktarılmış ve ülkenin tüketim harcamaları da artmıştır. 1938-1943 dönemini kapsayacak şekilde hazırlanmış olan İkinci Beş Yıllık Sanayi Planı da uygulanamadığı gibi yatırımlar durmuş, üretim kapasitesi yerinde saymıştır. Kısacası savaşın doğurduğu olumsuz koşullar nedeniyle ekonomide 1930'larda izlenen devletçilik politikası bir tarafa bırakılarak savaş ekonomisi benimsenmiştir.[15]

Bu arada dönemin hükümetleri, Türkiye'yi savaşın olumsuz etkilerinden uzak tutmak amacıyla TBMM tarafından kabul edilen birtakım vergi ve yükümlülüklerin uygulanmasını sağlamış ve bu çerçevede ekonomiyi kontrol altına almak için 18 Ocak 1940'ta Milli Korunma Kanunu çıkarılırken,[16] savaş ortamında haksız kazanç elde edenlerin bu kazançlarını vergilendirmek amacıyla da 11 Kasım 1942'de Varlık Vergisi Kanunu ihdas edilmiştir.[17] Ancak bu girişimler, çözüm üretemediği gibi,

---

[13] Erdinç Tokgöz, **Türkiye'nin İktisadi Gelişme Tarihi (1914-2007),),** İmaj Yay., Ankara, 2007, s. 115.

[14] Buğday üretimi, 1939'da 4.200 tonken 1945'te 2.200 tona düşmüş, tarım ürünlerinin büyük bir bölümü benzer düşüşlere sahne olmuştur. Korkut Boratav, **Türkiye'de Devletçilik,** İmge Kitabevi Yay., İstanbul, 2006, s. 288.

[15] Tokgöz, **a.g.e.,** s. 116-117.

[16] Refik Saydam Hükümeti tarafından çıkarılan Milli Korunma Kanunu, hükümete ekonomiyi yeniden düzenlemek amacıyla olağanüstü yetkiler tanımıştır. Yürürlüğe günden itibaren çıkarılan kanunnameler ile uygulanan kanunla, devletin ekonomiyi müdahale olanakları genişlemiş ve özel girişim adeta devletin vesayeti altına girmiştir. Bununla birlikte hükümete tanınan bu yetkiler sadece olağanüstü durumlarda, yani; seferberlik ve devletin savaşa girmesi durumunda kullanılabilecekti. Ancak zaman içerisinde kanuna anayasal takviyeler yapılmasına istenilen sonucu sağlayamamıştır. Çünkü kanun, zabıta tedbirleriyle ekonomik alanı düzenlemek gibi yanlış bir bakış açısının üzerine oturtulmuştu. Bundan dolayı da Milli Korunma Kanunu uygulamaları halkın tepki ve yakınmalarına neden olmuş ve bu tepkiler sürüp gitmiştir. Milli Korunma Kanunu ile ilgili geniş bilgi için bkz. **TBMM Zabıt Ceridesi,** Devre: 6, Cilt: 8, s. 141-158; Boratav, **a.g.e.,** s. 321-325; Tokgöz, **a.g.e.,** s. 117-119; Şevket Süreyya Aydemir, **İkinci Adam,** Cilt: 2, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1975, s. 212.

[17] 11 Kasım 1942'de yürürlüğe giren Varlık Vergisi Kanunu, olağanüstü koşullara bağlı olarak ve bir defaya mahsus olmak üzere çıkarılmıştır. Dönemin Başbakanı ve Varlık Vergisi'nin mimarı olan Şükrü Saraçoğlu, vergi sayesinde ulaşılmak istenen sonuçları şöyle ifade etmiştir: Enflasyonla mücadele edebilmek için tedavülden para çekmek, savaş yıllarında haksız kazanç elde eden Tüccar, emlak ve akar sahipleri ve büyük çiftçilerin haksız kazançlarını vergilendirmek ve devlet gelirlerini arttırmak… Bu çerçevede 15 gün içinde 500 milyon TL toplanması öngörülmüş ve vergisini belirlenen süre içinde

savaş ekonomisinin ağır yükünün halka yüklenmesi ve ekonomik güçlüklerin ortaya çıkardığı vurgun ortamını sömüren bir grup tüccar ve büyük çiftçinin büyük miktarda kazançlar elde etmesinin de önüne geçememiştir.[18] Dahası savaş yıllarında uygulanan ve ağırlıklı olarak kırsal kesimde yaşayanlar ile esnaf ve tüccar gibi grupları olumsuz yönde etkileyen savaş ekonomisi, huzursuzlukları arttırmış ve iktidarı yeni çözümler aramaya yöneltmiştir. Öyle ki, ortaya çıkan bu toplumsal tepki, Türkiye'de çok partili siyasal yaşama giden sürecin temel nedenlerinden biri olacaktır.

1943 genel seçimlerine geçmeden önce bu seçimlerde uygulanan yeni seçim kanununu da ele almak yararlı olacaktır. Çünkü bu seçim dönemine kadar, 1939 seçimleri de dâhil olmak üzere, cumhuriyet döneminin bütün genel seçimleri 1908 tarihli İntihabı Mebusan Kanunu'na göre yapılmasına rağmen, 1942'de ilk defa bir seçim kanunu hazırlanmış ve 1943 genel seçimleri, yeni kanuna göre yapılmıştır.

14 Aralık 1942'de yürürlüğe giren ve iki dereceli seçim sisteminin sürdürülmesini öngören *4320 Sayılı Mebus Seçimi Kanunu*, seçim sistemi açısından herhangi bir yenilik getirmemekle birlikte, Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk seçim kanunu olması açısından önemli bir yere sahiptir. 1908 İntihabı Mebusan Kanunu'nu ve bu kanunla ilgili düzenlemeleri yürürlükten kaldıran bu yeni kanun, elli altı madde olup, öngördüğü temel ilkelerin bir kısmı şunlardır:

> **Madde 1.** Türkiye Cumhuriyeti dâhilinde mebus seçimi vilayetler itibariyle yapılır. Her vilayet bir seçim dairesi ve her nahiye bir seçim şubesi itibar olunur.
>
> **Madde 2.** Türkiye Cumhuriyeti halkından her 40.000 nüfus için bir mebus seçilir. Bir seçim dairesinin nüfusu 40.000'den aşağı olsa dahi bir mebus seçmek hakkıdır.
>
> **Madde 7.** Birinci ve ikinci seçmen olabilmek için Türk olmak, 22 yaşını bitirmiş olmak, Amme hizmetlerinden menedilmiş bulunmamak, mahcur olmamak, yabancı tebaadan olduğu iddiasında bulunmuş olmamak, yabancı bir devletin resmi hizmetinde bulunmamak şarttır.

ödemeyenlerin zorunlu çalıştırılmaları veya mallarının haczedilmesi öngörülmüştür. Varlık Vergisi kapsamına alınanların büyük bir kısmı azınlıklardan oluşmakla birlikte, vergi yükümlülerinin yüzde 70'i İstanbulluydu. Ancak Hükümet, çeşitli iç ve dış baskılar nedeniyle 1943'te bu uygulamayı durdurmuş, 1944'te de Varlık Vergisi Kanunu yürürlükten kaldırılmıştır. Ayrıntılı bilgi için bkz. **TBMM Zabıt Ceridesi,** Devre: 6, Cilt: 28, s. 1-31; Yahya Sezai Tezel, **Cumhuriyet Döneminin İktisadi Tarihi (1923-1950),** Yurt Yay. Ankara, 1982, s. 238-239.

[18] Boratav, **a.g.e.,** s. 289.

Madde 8. Silâhaltında bulunan erat, jandarmalar, subaylar, polisler, askeri memur ve askeri hâkimler ve askeri mektep talebeleri birinci ve ikinci seçmen olamazlar.
Madde 10. Mebusluğa seçilemeyecek olanlar:

- Yabancı Devlet resmi hizmetinde bulunanlar.
- Ağır hapis cezasıyla veya hırsızlık, sahtekârlık, dolandırıcılık, emniyeti suiistimal ve hileli iflas suçlarından biriyle mahkûm olanlar.
- Mahcurlar.
- Yabancı tebaadan olduğu iddiasında bulunanlar
- Amme hizmetlerinden menedilenler.
- Türkçe okuyup yazmak bilmiyenler.
- 30 yaşını bitirmemiş olanlar.

Madde 19. Seçim şubesi dâhilinde bulunan kadın ve erkek nüfusundan her 400 kişi için bir, ikinci seçmen seçilir.[19]

İntihabı Mebusan Kanunu'nun bazı maddelerine de yer verilen *Mebus Seçimi Kanunu*, sadece bir seçimde, 1943 seçimlerinde uygulanacak ve 1946'da yürürlüğe giren *4918 Sayılı Milletvekilleri Seçimi Kanunu* ile yürürlükten kaldırılacaktır.[20]

2. CHP'nin Propaganda Faaliyetleri ve İkinci Seçmen Seçimi

İkinci Dünya Savaşı'nın bütün hızıyla sürdüğü günlerde, 12 Ocak 1943 tarihli Cumhuriyet Halk Partisi Grup toplantısında ittifakla seçim kararı alınmıştır.[21] Bu grup kararı doğrultusunda Memduh Şevket Esendal, Hasan Saka ve Ali Rana Tarhan'ın seçimlerin yenilenmesine dair TBMM'ye sundukları teklif, 14 Ocak 1943'te kabul edilmiş ve 1943 genel seçimlerine giden süreç resmen başlamıştır.[22]

Olağanüstü ortamda, özellikle dış politikayla ve savaşın olumsuz yansımalarıyla meşgul olunmasına rağmen seçim kararının TBMM'de ittifakla alınması hem cumhuriyet rejiminin gerekleri arasında yer alan seçim geleneğinin sürdürülmek istenmesini göstermesi hem de demokratik yönetimin kurulması ve geliştirilmesi hedefinin bir yansıması olarak görülebilir. Ayrıca bu konuda hassas davranılmasını, İkinci Dünya Savaşı'nın seyrine de bağlamak mümkündür. Çünkü 1943 yılı, Amerika

[19] **Resmi Gazete**, No: 5258, 17.12.1942, s. 4152-4155.
[20] Erol Tuncer, **Osmanlı'dan Günümüze Seçimler (1877-2002),** TESAV Yay., Ankara, 2003, s. 28.
[21] **İkdam,** 13 Ocak 1943; **Ulus,** 13 Ocak 1943.
[22] **TBMM Zabıt Ceridesi,** Devre: 6, Cilt: 30, s. 216, 249; **Akşam,** 15 Ocak 1943; **İkdam,** 15 Ocak 1943.

Birleşik Devletleri'nin ve Rusya'nın Mihver devletlerine karşı İngiltere ve Fransa'nın yanında savaşa girdiği ve dolayısıyla İngiltere ve Fransa gibi demokratik ülkelerin toparlandığı, Almanya'nın da güç kaybetmeye başladığı, İtalya gibi otoriter bir ülkenin teslim olduğu gelişmelere sahne olmuştur. Türkiye de bu süreçte, savaş dışında kalmaya devam etmekle birlikte, yavaş yavaş denge siyasetini bir tarafa bırakarak, ABD ve İngiltere gibi demokratik rejimlere daha yakın bir dış politika izlemeye başlamıştır. 1943 yılının Ocak ayının son günlerinde İnönü ile Churchill arasında Adana'da yapılan görüşmeler de bu yakınlaşmanın bir yansıması olarak ele alınabilir. Ancak bilindiği gibi bu görüşmede de İnönü savaşa girmek konusunda ikna edilemeyecektir.

Genel seçim kararının alınmasından hemen sonra İçişleri Bakanı Recep Peker, Umumi Müfettişliklere ve valiliklere seçim kararını tebliğ ederek, Mebus Seçimi Kanunu'na uygun bir şekilde hazırlıklara başlanmasını istemiştir.[23] Tebliğde, öncelikle nüfus sayımının yapılarak gerekli kurumlara bildirilmesi, teftiş heyetlerinin bir an önce kurulması, nüfus sayımı tamamlandıktan sonra da teftiş heyetlerinin seçim çalışmalarına başlaması ve ikinci seçmen seçimlerinin 20 Şubat 1943'te bitirilmesi istenmiştir.[24] Bu arada Meclis'te seçim masrafları için 300 bin liralık bir tahsisat verilmesi kabul edilmiş ve seçimin 38 günde tamamlanması öngörülmüştür.[25] Hükümet ve parti işlerinin birbirinden ayrıldığının somut bir göstergesi olan diğer bir tebliğ ise üzerinde durulması gereken bir içeriğe sahiptir. İçişleri bakanının Parti Genel Sekreteri ve valilerin illerin parti il başkanı olması uygulamasına son verilmesinin bir gereği olarak Recep Peker tarafından 15 Ocak 1943'te Umumi Müfettişliklere ve valiliklere gönderilen tebliğ şu şekildedir:

> "Yeni mebus seçiminde hükümet seçim kanununda zikredilen esasları tatbik ve takip edecektir. İkinci seçmen ve mebus namzetlerinin tespiti ve parti nizamnamesinde zikredilen yoklamalar gibi işler vekâlet teşkilatımızın kanuni çalışmaları hududunun dışındadır. Bu vazifeler partice yapılacaktır. Parti müfettişleri veya reisleri ile yukarıda yazılı esaslar dâhilinde iş birliği yapılacaktır."[26]

Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi'nde yer alan konuyla ilgili bir başka belgede ise, 1943 genel seçimleri hazırlık talimatı isimli bir talimattan söz edilmesine karşın, bu talimatın sadece sekizinci maddesine yer verilmiştir.

[23] **Akşam,** 16 Ocak 1943; **Ulus,** 17 Ocak 1943.
[24] **Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi,** 03.10/76.504.3.
[25] **İkdam,** 16 Ocak 1943; **Son Telgraf,** 160Ocak 1943.
[26] **Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi,** 03.10/76.504.3.

Bu maddeye göre seçimin sesli ve hareketli, yani şölen havasında geçmesi istenmiş, seçim günlerinde nahiye ve ocak parti binaları ile Halkevi salonlarında ve radyoda konferanslar verilmesi, hoparlör ve basın aracılığıyla da seçimlere dair yayınlar yapılması emredilmiştir.[27] Bu bilgiden anlaşılacağı üzere Cumhuriyet Halk Partisi Genel Merkezi, tek parti döneminin önceki seçimlerinde olduğu gibi 1943 genel seçimleri sırasında da yoğun bir seçim propagandası yapılmasını, seçimlerin bayram havasında geçmesini ve böylelikle de siyasal katılımın azami derecede sağlanmasını hedeflemiştir.

Milletvekilliği adaylığı için birçok başvurunun söz konusu olduğu bu süreçte, Cumhuriyet Halk Partisi Genel Sekreterliği yoğun bir mesai yaparak seçim hazırlıklarını hızlandırmıştır.[28] Birkaç aşamada ele alınabilecek olan bu hazırlıklar kapsamında ilk olarak seçim teftiş heyetleri oluşturulurken, ülkenin her tarafında yapılan nüfus sayımları sonucunda hazırlanan birinci seçmen listeleri 2-3 Şubat itibariyle her yerde askıya çıkarılmıştır.[29]

Tek parti dönemi seçimlerinin en temel özelliklerinden biri olan katılım oranının yüksekliği, 1943 seçimlerinde de oldukça önemsenmiştir. Öyle ki, seçim propagandasının da ana temalarından birini oluşturan 'seçime katılımı arttırmak' düşüncesinin bir yansıması olarak, seçim günlerinde çalışanların oylarını kullanabilmeleri için kendilerine izin verilmesi yönünde bütün devlet dairelerine, bankalara, fabrikalara ve emsal kuruluşlara tebligat yapılmıştır. İçişleri Bakanı Recep Peker'in valiliklere ve umumi müfettişliklere gönderdiği bu tamimde dikkat çeken diğer bir nokta ise oy kullanmanın yurttaşlık görevlerinin en önemlisi olarak ifade edilmesi ve amirlerin uygun bir dille bunu çalışanlara anlatmasının istenmesidir.[30]

---

[27] **Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi,** 360, 1511, 1.

[28] Basında yer alan haberlere göre, kısa süre içinde milletvekili adayı olmak isteyenlerin başvuruları bin civarına ulamış, 25 Ocak'a gelindiğinde de bu rakam bin beş yüze yaklaşmıştır. Seçim hazırlıklarının seyri de dönemin basınında oldukça geniş bir yer kaplamaktadır. Buna göre, milletvekilli adayı olmak için Cumhuriyet Halk Partisi Genel Sekreterliğine başvuranlar, birer dilekçe ve ilişiğindeki üç fotoğraf ile başvurularını yapmıştır. Söz konusu haberler için bkz. **Cumhuriyet,** 16-17 Ocak 1943; **Cumhuriyet,** 4 Şubat 1943; **Ulus,** 20 Ocak 1943; **Ulus,** 1, 3 Şubat 1943; **Akşam,** 19 Ocak 1943; **Son Telgraf,** 19, 24 Ocak 1943; **Tasviri Efkâr**, 20 Ocak 1943.

[29] Bu konuyla ilgili haber şu şekildedir: "Esas defterler dün her tarafta asıldı. 15 Şubat'ta ikinci müntehiplerin seçilmesine başlanacaktır. Mebus seçimine ait esas defterler, dün şehir kazaları ile nahiye merkezleri binalarına ve köy odalarına asılmıştır. Vatandaşlar kendi mahallelerine ait defterlere bakarak adları, hüviyetleri defterlere yanlış veya hiç yazılmamış olup olmadığını tetkike başlamışlardır. Defterler 7 Şubat akşamına kadar asılı bulunacaktır. Herhangi bir itirazı olanlar ancak bu müddet zarfında teftiş heyetine müracaat edeceklerdir. 14 Şubat'ta bütün neticeler alınacak, o gün teftiş heyeti valinin riyasetinde bir toplantı yapacak ve defterler incelenecektir. Bu incelemeden sonra da nüfus miktarları tespit edilerek İçişleri Bakanlığı'na bildirilecek, 15 Şubat sabahından itibaren de ikinci seçmen seçimine başlanacaktır." **Akşam,** 4 Şubat 1943; **Cumhuriyet,** 4 Şubat 1943.

[30] **Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi,** 030.10/15.87.31; **Son Telgraf,** 3, 15 Şubat 1943.

Cumhuriyet Halk Partisi İstanbul İdare Heyeti Başkanı Suat Hayri Ürgüplü'nün bu sıralardaki bir beyanatı da bu hassasiyeti göstermesi açısından önemlidir:

> "Büyük Millet Meclisi milli hâkimiyetimizin remzidir. Rejimimiz halk hâkimiyetine istinat ettiğine göre her vatandaş, devlet mukadderatını idare mesuliyeti gibi, şerefli bir vazifeyi tevdi edeceği mebuslarını seçerken, bu seçimde üzerine düşen çok mukaddes rey verme vazifesini bugüne kadar nasıl alaka, şuur ve milli hisle yapmış ise halen içinde yaşadığımız çok ağır ve buhranlı devrede milli birliğimizi bütün dünyaya göstermek için bu vazifede her yıldan fazla hassas ve alakalı olacağına şüphe etmiyoruz. Ümit ediyoruz ki ikinci seçmen intihabına iştirak edecek vatandaş nispeti her yılın nispetini geçecek; mesut ve müreffeh yurdumuzun yarın karşılaşabileceği bütün tehlikeleri alt etmeye kadir olduğumuzu ve bunun için daha çok gereken milli birliğimizin, her zamandan daha kuvvetli olduğunu ispat edecektir."[31]

1943 genel seçimlerinden önce seçimlere katılımı sağlamak ve arttırmak yönünde birtakım farklı uygulamalar da söz konusu olmuştur. Bu kapsamdaki istisnai bir uygulama, İstanbul'da söz konusu olmuştur. Heybeliada Sanatoryumundaki hastaların oy vermek arzusunda bulunduklarını, fakat sağlık durumlarının dışarı çıkmaya müsait olmadığını bildirmeleri üzerine, oy sandığı Sanatoryum Hastanesi'ne gönderilmiş ve bu suretle hastalar kolaylıkla oy kullanabilmiştir.[32]

1943 genel seçimlerini önceki seçimlerden ayıran temel özelliklerden biri de ilk defa plaklar aracılığıyla seçim propagandasının yapılmış olması ve bu kapsamda parti merkezi tarafından hazırlanan dört adet propaganda plağının birçok ile gönderilmiş olmasıdır.[33] Parti merkezinin öngördüğü

---

[31] **Akşam, 1**4 Şubat 1943; **Cumhuriyet, 1**4 Şubat 1943.

[32] **İkdam Gece Postası,** 15 Şubat 1943; **Cumhuriyet,** 18 Şubat 1943.

[33] Plaklar, sözlü kültürün hâkim olduğu ve okuma yazma oranlarının düşük olduğu toplumlarda temel propaganda araçları arasında yer almıştır. Bu tür propagandanın öneminin anlaşılması ve teknolojisinin Türkiye'ye getirilebilmesi sayesinde İnönü döneminde, Atatürk dönemine göre plaklı propaganda yöntemine daha fazla başvurulmuştur. Cumhurbaşkanı seçilmesinden sonra hazırlanarak piyasaya sürülen ve Halkevlerine gönderilerek vatandaşlara dinletilen taş plaklarda İnönü,*"Türklerin Babası İnönü İsmet", "Vatanı Kurtaran İnönü'müz Var", "Zaferin Başkanı İnönü İsmet", "Yurdu Demir Ağlarla Ankara'ya Bağlayan İnönü'dür, İnönü Başbuğumuz Babamız", "Türk Milletinin Başı da/ İsmet Paşa Çok Yaşa"* gibi nakaratlarla övülerek yüceltilmiştir.[33] İkinci Dünya Savaşı'nın da propagandaya ivme kazandırdığı İnönü döneminde, savaşa karşı halkın milli hassasiyetlerini tetiklemek, gençlerin özgüvenini arttırarak askerliğe teşvik etmek için de plaklı propagandaya başvurulmuştur. Zaralı Baki'nin *"Yirmi Yedililer Şarkısı-Yine Yükselecek Türk Hava Kuşu"* isimli bestesi en güzel örneklerden biridir. Yine

uygulamaya göre, çeşitli nutukları ve özellikle de Cumhurbaşkanı İnönü'nün çeşitli konuşmalarından ve nutuklarından kesitleri içeren bu plaklar, hoparlörlü parti araçlarında çalınacak ve böylelikle şehirlerin kalabalık yerlerinde sürekli hareket halinde olan parti araçları, halkı seçimler konusunda bilinçlendirerek, katılım arttırılacaktır. Basına yansıdığına göre, parti merkezi özellikle seçim günlerinde bu faaliyetin yoğunlaştırılmasını talep etmiştir.[34]

Bu arada parti merkezi tarafından hazırlanan çok sayıdaki afiş de bütün parti örgütüne gönderilmiştir.[35] Seçim boyunca şehir meydanlarında ve işlek caddelerde göze çarpacak şekilde asılması istenen afişler, hiç kuşku yok ki 1943 genel seçimlerinin en önemli propaganda malzemeleri arasında yer almıştır. Ancak basında yer alan fotoğraflar dikkatle incelendiğinde hoparlörlü parti araçlarına da yapıştırılan 10.000 adet civarında oldukları belirtilen[36] söz konusu afişlerin içeriklerine dair herhangi bir bilgiye ulaşılamamıştır.

İstanbulda intihab: Eminönü meydanında, oparlörlerle neşredilen seçim nutkunu dinliyen büyük halk kalabalığından bir görünüş

Cumhuriyet, *20 Şubat 1943*

yükselecek Türk Hava Kuşu, Ordular saracak düzü yokuşu Yerinden otursun düşman ordusu, Vatanı kurtaran İnönü'müz var" dörtlüğüyle başlayarak, "Başımızda Olan İnönü İsmet, Düşman cephesinde çok çekti zahmet, Zaferin başkanı İnönü İsmet, Türklerin babası İnönü İsmet" [33] dörtlüğüyle sona eren bestede dikkat edileceği üzere bir yandan milli duygular uyandırılmaya çalışılırken bir yandan da İnönü yüceltilmiştir. Mehmet Ö. Alkan, *"Milli Şef Döneminde Siyasal Propaganda 'Başbuğumuz Babamız İnönü'",* **Toplumsal Tarih,** Sayı: 120**,** Aralık 2003, s. 102-103.

[34] **Cumhuriyet,** 4, 14 Şubat 1943; **Akşam,** 14 Şubat 1943.

[35] **Akşam,** 14 Şubat 1943.

[36] **Cumhuriyet,** 14 Şubat 1943.

Dikkati çeken diğer bir propaganda yöntemi ise halkı seçme-seçilme hakları ve oy kullanmanın önemi konularında bilinçlendirmek için sinemalarda filmlerden önce ve sonra çeşitli yazılar paylaşılmasının öngörülmesidir.[37] Bunların yanı sıra seçim devam ettiği sürece parti binalarının, halkevlerinin ve sandıkların yerleştirildiği resmi kurum binalarının Türk bayrakları ve Cumhuriyet Halk Partisi bayraklarıyla süslenmesi öngörülmüş, böylece seçimlerin coşkulu ve bayram havasında geçmesi hedeflenmiştir.[38]

Halk Hatipleri Teşkilatı'nın ve Halk Kürsüleri'nin de propaganda amaçlı kullanıldığı 1943 genel seçimleri sürecinde, vatandaşların seçimin ve oy kullanma hakkının önemi konularında bilinçlenmeleri için şehirlerin muhtelif yerlerinde Halk Kürsülerinin kurulması öngörülmüştür. Kürsülerde hem seçimin önemiyle ilgili konuşmalar yapılması hem de vatandaşları birlik halinde Cumhuriyet Halk Partisi etrafında toplamak amacıyla Türklerin önceki dönemlerde gösterdikleri ulusal birliktelikten örnekler içeren konuşmalar yapılması ve böylelikle motivasyonun arttırılması hedeflenmiştir.[39]

Zaten 1943 genel seçimleri sırasındaki propagandanın ana teması, ilerde ayrıntılı olarak görüleceği üzere, "birlik ve beraberliği sağlamak" şeklinde ön plana çıkmaktadır. Bu birlik ve beraberlik vurgusunun, Türkiye'nin girip girmemesinin tartışıldığı, ne zaman sona ereceği ve nasıl sonuçlanacağı belli olmayan bir savaş ortamında yapılması rastlantı değildir. Hem iç politika hem de dış politika bağlamında üzerinde durulan birlik ve beraberlik vurgusu, 1943 genel seçimleri dolayısıyla yapılan propagandanın her aşamasında ve her türünde kendisini hissettirmiştir.

Halkevleri ve Cumhuriyet Halk Partisi Ocakları da 1943 genel seçimleri sırasında propaganda kapsamında ele alınabilecek çeşitli etkinliklere sahne olmuştur. Hatta Cumhuriyet Halk Partisi Ankara il Başkanlığı tarafından seçim günlerinde uygulanmak üzere bir program da hazırlanmıştır. Programa göre ilk olarak ilki seçim müddeti içinde -15 Şubat 1943 ile 19 Şubat 1943 tarihleri arasında saat 20.00'da- diğeri seçimin son günü olan 20 Şubat 1943'te saat 15.00'da Ankara Halkevi salonunda gösterilecek temsille beraber halk hatipleri tarafından seçim konusunda konferanslar verilmesi planlanmıştır. Bunun yanında, ikinci seçmen seçimi boyunca Ankara Radyosu'nda her gün akşam 8.00-9.00 saatleri arasında partililer arasından

[37] **Cumhuriyet,** 4 Şubat 1943.
[38] **Akşam,** 14 Şubat 1943.
[39] **Ulus,** 14 Şubat 1943; **Akşam,** 14 Şubat 1943. Halk Hatipleri Teşkilatı ve Halk Kürsüleri tek parti döneminin önceki seçimlerinde de başvurulan propaganda araçları arasında yer almıştır. Ayrıntılı bilgi için bkz. Unat, **a.g.e.,** s. 72-162.

seçilecek hatipler tarafından seçimlerle ilgili konferanslar verilmesi öngörülmüştür. Son olarak seçim günlerinde ve belirli saatler arasında halk hatiplerinin partiye ait hoparlörler vasıtasıyla seçimlerle ilgili kısa konuşmalar ve telkinler yapması da gündeme getirilmiştir.[40]

Ankara için özel olarak uygulanan program basına da yansımıştır. Basına yansıdığı kadarıyla seçimin anlam ve mahiyetini aydınlatıcı bir içerik göz önünde bulundurularak hazırlanan programa göre, seçim günleri boyunca her gün 12.00-13.00 saatleri ve akşam 17.00-18.00 saatleri arasında hoparlörlerle seçimlere dair neşriyat yapılması öngörülürken, yine aynı hafta içinde Cumhuriyet Halk Partisi ocaklarında, ilkokullarda, Ankara Halkevinde ve şehrin elverişli diğer kurumlarında toplantılar yapılarak, konferanslar verilmesi planlanmıştır.[41]

Seçim propagandasıyla ilgili bu tür bir alt yapı hazırlanırken seçim hazırlıklarında da üçüncü aşamaya geçilmiş ve yapılan yoklamalara istinaden ikinci seçmen listeleri belirlenerek 13 Şubat 1943'te ilan edilmiştir.[42] Bu gelişmenin hemen ardından da 15-20 Şubat 1943 tarihleri arasında ikinci seçmen seçimleri yapılmıştır.[43]

Ankara'da seçim dolayısıyla ilk iş olarak gündüz bayraklarla süslenen Halkevleri ve Parti merkezleri gece de renkli ampullerle donatılmış, seçim sandıklarının yerleştirildiği kurumlar ve sandıklar da bayraklarla süslenerek bir şölen havası yaratılmıştır.[44] Bu arada Ankara'nın muhtelif yerlerinde halk hatipleri tarafından seçimin anlam ve önemi hakkında nutuklar söylenmiş ve Cumhuriyet Halk Partisi'nin hoparlörlü kamyonu şehir sokaklarını, umumi caddeleri ve meydanları dolaşarak yayın yapmıştır. Seçim dolayısıyla nahiye ve kazalarda kurulan halk kürsülerinin ve hoparlörlerin etrafı her an büyük kalabalıklarla çevrilmiş ve vatandaşlar seçimin önemi, milli birliğin kıymeti hakkında verilen nutukları derin bir ilgiyle dinlemiştir.[45]

1943 seçimleriyle ilgili olarak bir değerlendirme yapılacak olursa, propaganda faaliyetlerinin asıl olarak ikinci seçmen seçimlerinin yapıldığı 15-20 Şubat günleri arasında yoğunlaştığı görülür. Bu propaganda süreci boyunca iktidar hemen her türlü kurum ve teknoloji ile pek çok önde gelen

---

[40] **Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi,** 360.1511.1.
[41] **Ulus,** 15 Şubat 1943.
[42] Bu çerçevede yapılan hazırlıkların yansımaları için bkz. **Cumhuriyet,** 9 Şubat 1943; **Ulus,** 9 Şubat 1943; **Akşam**, 13 Şubat 1943. İstanbul ve Ankara gibi büyük şehirlerin ikinci seçmen listeleri için bkz. **İkdam Gece Postası**, 13 Şubat 1943; **Son Telgraf**, 14 Şubat 1943; **Akşam,** 14 Şubat 1943.
[43] **İkdam Gece Postası**, 15 Şubat 1943.
[44] **Ulus**, 15 Şubat 1943; **İkdam Gece Postası**, 15 Şubat 1943.
[45] **Son Telgraf**, 16 Şubat 1943; **İkdam Gece Postası**, 15 Şubat 1943.

parti üyesinden yararlanmaya azami özen göstermiştir. Seçim günlerinde Ankara Halkevi'ndeki, çeşitli parti örgütlerindeki ve Siyasal Bilgiler Okulu'ndaki etkinlikler de seçim propagandası bağlamında üzerinde durulması gereken gelişmelere sahne olmuştur.

Ankara Halkevi'nde 15 Şubat'ta saat 18.00'da katılımcılara öncelikle film izletilmiştir. Cumhuriyet Halk Partisi Yenişehir ve Cebeci Parti Ocakları tarafından düzenlenen iki toplantıda, katılımcılara seçimin şerefli bir hak ve yurttaşlık görevi olduğu bir daha hatırlatılmış ve telkin edilmiştir. Propaganda sırasında zaman zaman düşünce dünyasının önde gelen isimleri de devreye girmiştir. Demirtepe Ocağı'nın düzenlediği toplantıda Remzi Oğuz Arık, Milliyetçilik ile ilgili bir konferans vermiştir. Siyasal Bilgiler Okulu'nun Konferans Salonunda bir konferans veren Behçet Kemal Çağlar da İnönü önderliğindeki Türkiye'yi övgü dolu sözlerle ele alarak, Türk milletinin yurt savunmasında küçüğü, büyüğü, kadını ve erkeğiyle topyekûn bir orduya dönüştüğü gibi, barış günlerinde de topyekûn partileşmiş bir millet olması gerektiğini ifade ederek, toplumun Cumhuriyet Halk Partisi etrafında kenetlenmesi gerektiğini vurgulamıştır. Konuşmasının devamında Müdafaai Hukuk Cemiyeti'ne ve Halk Fırkası'nın kuruluşuna yer veren Çağlar, seçimin ve oy kullanmanın bu gelişmeler kadar kutsal bir görev olduğunun altını çizmiştir.[46]

Bu arada dikkat çeken gelişmelerden biri de Cumhuriyet Halk Partisi Genel Sekreteri Memduh Şevket Esendal'ın başta gençler olmak üzere birçok kişiyi Ankara Halkevi'nde toplayarak çeşitli konular hakkında onlarla sohbet etmesi olmuştur. Esendal'ın bu toplantıları düzenlerken iki amacı vardır. Bunların birincisi, kendi düşüncelerini benimsetebileceği bir kitle oluşturmaktır ki, bu düşüncesini şu şekilde ifade etmiştir: *"Bugünlerde ben genç profesörler ve doçentler arasında çalışarak, yeni bir yaşayış için bunları hazırlamağa çalışıyorum. Dinliyorlar ve anlamağa çalışıyorlar"*. İkincisi ise partide revizyona gidildiği bu süreçte 1943 genel seçimleri için aday gösterilecek olan kişileri saptamaya çalışmasıdır. [47]

---

[46] **Ulus,** 15 Şubat 1943.

[47] Ağaoğlu bu konudaki düşüncelerini şu şekilde ifade etmiştir: "Memduh Şevket Bey, bu aslında çok önemli yeri çevirmiş duvarları yıkmak, partiyi geniş ve yeni bir havaya çıkarmak ister gibiydi. Bir yandan genç milletvekillerini yanına toplayarak onlara işler veriyor; bir yandan da çeşitli yollarla parti dışındaki dünyaya köprü atmaya çalışıyor; Ankara Halkevi'nde yaptığı gece sohbetlerinde öğretmen, profesör, memur, serbest meslekten çoğu genç insanları çağırarak, o zamana kadar partiden en ufak ilgi görmemiş bu kimselerin biraz ürkek, biraz korkak, bir hayli de şaşkın tavır ve bakışları arasında uzun uzun konuşuyor, milliyetçilik, milli gelenekler, Türklere özel medeniyet üzerinde, hatta bazıları partinin prensiplerine aykırı fikirler, iddialar ortaya sürüyordu. Hedefi, yaklaşan seçimlerde Meclise sokmayı düşündüğü yeni insanları seçmekti." Samet Ağaoğlu, **Siyasi**

İkinci seçmenler için oy kullanma işleminin hararetli bir şekilde devam ettiği bu süreçte basına yansıdığına göre, Ankara seçime katılım açısından da sıcak gelişmelere sahne olmuş ve seçimin ilk günü 15.466 seçmen oy kullanmıştır.[48] Ankara'nın köylerinde ve kasabalarında da seçime katılım oldukça yoğun olmuştur. Gazetede yer alan bilgilere göre, ikinci seçmen seçimini yakından takip etmek ve birinci seçmenleri seçim konusunda aydınlatarak, bir nevi propaganda yapmak üzere merkezden görevlendirilen partililer vardır. Mesela Behçet Kemal Çağlar bu kapsamda Möhye köyüne gitmiş ve köylülerin birçoğunu köy odalarında, salonlarında ve bahçelerinde toplu bulmuştur. Oylar kullanılmaya başlanmadan önce köyün bazı evlerini gezme fırsatı bulan Çağlar, karşılaştığı kadınlara oy kullanmanın önemli bir hak ve görev olduğunu belirtmiş, "gelin rey verin ki sizlerden rey aldığını bilen büyüklerimiz her zaman sizleri arasın ve kollasın" diyerek onları teşvik etmiştir. İlginç bir gelişme de burada seçim sandığı başında Ankaralı Âşık Ömer'in destanlarının söylenmiş olmasıdır. Ulus gazetesinin haberine göre, birinci seçmenler bu ortamda oylarını şevk ve heyecan içinde Cumhuriyet Halk Partisi adaylarına vermişlerdir. Gölbaşı'na giden Celal Maral da kötü kış şartlarına rağmen 13 köyden yüzlerce yurttaşı oy kullanmak üzere oyların kullanılacağı yerde hazır bulmuştur.[49]

İkinci seçmen seçiminin yapıldığı 15-20 Şubat tarihleri arasında Ankara'daki etkinlikler aralıksız devam etmiştir. 16 Şubat akşamı saat on sekizde Ankara Halkevinde yapılan toplantıda Halil Sezai Erkut bir konuşma yapmıştır. Türkiye'yi savaş ateşi ortasında dimdik ayakta ve barış içinde yaşayan, kuvvetinden ve hakkından emin bir ülke olarak ele alan Erkut, Türkiye'nin bu mesut günlerini, Milli Şef etrafındaki milli birliğe borçlu olduğunu belirterek, 1943 genel seçimlerinin, Türk milli birliğinin bütün dünyaya karşı bir kere daha canlandırmaya aracı olacağı üzerinde durmuştur.[50] Cumhuriyet Halk Partisi'nin İsmetpaşa Ocağında ise şair Darendeli Ahmet Erten, Milli Şef'in konuşmalarından alıntılar yaparak seçimin anlam ve önemine dair bir konuşma yaptıktan sonra bazı şiirlerini okumuştur. Atıfbey Ocağında yapılan toplantıda da Yusuf İleri, Türkiye'nin İkinci Dünya Savaşı'nın dışında kalmasıyla ilgili bir konuşma yaparak, bu konudaki başarının milli birlik ve beraberlikle mümkün olabildiği belirtmiştir.[51] İnkılâp nahiyesinin Yeni Turan Ocağında da Yusuf İleri

Günlük: Demokrat Partinin Kuruluşu, İletişim Yay., İstanbul, 1993, s. 26; Metin Çınar, **Anadoluculuk ve Tek Parti CHP'de Sağ Kanat,** İletişim Yay., İstanbul, 2013, s. 240-241.

[48] Ziraat Bankası ve Merkez Bankası memurları toplu olarak gelip oy kullanırken, Sebzeciler, bahçeciler, bakkallar ve tatlıcılar da birlik halinde Belediye Meclisi salonuna giderek oy kullananlar arasında yer almıştır. **Ulus,** 16 Şubat 1943; **Cumhuriyet,** 16 Şubat 1943.

[49] **Ulus,** 16 Şubat 1943.

[50] **Ulus,** 16 Şubat 1943.

[51] **Ulus,** 16 Şubat 1943.

tarafından Milli Şef İnönü'ye ve hükümete bağlılık tezahüratları arasında bir konuşma yapılmıştır.[52]

18 Şubat'ta Mamak Ocağında yapılan toplantıda açış konuşmasını Ocak Başkanı Necmi Tarkan yapmış ve Türkiye'nin uluslararası alandaki konumunu değerlendirdikten sonra vatandaşların seçimler sırasındaki görevlerini ele alarak, herkesi oy kullanmaya davet etmiştir. Behçet Kemal Çağlar da devlet ve millet sevgisiyle ilgili bir konuşma yaparak, seçimde partiye düşen görevleri anlatmıştır. Dumlupınar nahiyesi sakinlerinin yoğun katılımıyla yapılan toplantıda ise Halil Sezai Erkut bir konuşma yapmıştır. Rejimin eserlerini, halkın seçim sandığı başındaki görevlerini, milli birliğin nedenlerini ve anlamını içeren bir konuşma yapmış, şair Ahmet Ertem de şiirleriyle toplantıya canlılık katmıştır.[53] CHP Misakı Milli Nahiyesi salonunda da seçimlerle ilgili bir toplantı yapılmıştır. Toplantıyı açan Nahiye İdare Heyeti Reisi Hüseyin Fevzi Hakman, sözü avukat Muhittin İnözü'ne bırakmış ve Hakman bir saat devam eden bir konuşma yapmıştır. Bundan sonra konuşma sırası gelen Namık Ambarcıoğlu da seçime katılım konusunda birkaç söz söylemiş ve Ali Rıza Ateşoğlu'nun okuduğu bir şiirle toplantıya son verilmiştir. CHP Sakarya Nahiyesi de bütün ocak mensuplarının katıldığı bir toplantı yapmış ve halk hatiplerinden Halil Sezai Erkut, seçimin mahiyeti, Türk milletinin bünyesindeki sarsılmaz azim ve Milli Şef'e olan bağlılığı kuvvetli ifadelerle anlatan bir konuşma yapmıştır. Büyük bir ilgi ve sıcak bir samimiyetle Erkut'u dinleyen katılımcılar da alkışlarla beğenilerini ifade etmiştir. Halk şairlerinden Ahmet Ertem'in eski ve yeni günleri izah eden şiiri de dinlendikten sonra toplantıya son verilmiştir.[54]

CHP Ankara Vilayet İdare Heyeti tarafından da seçim dolayısıyla 19 Şubat 1943'te Ankara Halkevinde bir toplantı yapılmış ve toplantıya çok sayıda partili katılmıştır. Salonu dolduran kalabalığın karşısında CHP halk hatiplerinden Enver Behnan Şapolyo seçim dolayısıyla bir konuşma yaparak özetle şunları söylemiştir:

> "… Dünyanın dört yıldır, harbin merhametsiz ateşleri içinde yanmakta olduğunu biliyoruz. Her tarafta kan, barut, ölüm havası esmekte, bütün bu kanlı dünyanın içinde mutlu yaşayan bir ülke; Türk yurdudur. Bu barış âlemimizin temelini Milli Şef İsmet İnönü'nün etrafında milli bir birlik kurmak suretiyle kazandık. Elimizde unutulmaz ala Atatürk'ün mefkûre meselesi, içimizde İnönü'nün çelik iradesi oldukça bu dünyanın en mesut bir milleti olarak

[52] **Ulus,** 17 Şubat 1943.
[53] **Ulus,** 17 Şubat 1943; **Ulus,** 18 Şubat 1943.
[54] **Ulus,** 18 Şubat 1943; **Ulus,** 19 Şubat 1943.

> yaşayacağız. Bugün bize düşen en büyük medeni vazife, mebus seçimine iştirak etmektir. Yarın belediye salonunda al duvaklı bir gelin gibi senin şerefini taşıyan Bayrağına sarılmış rey sandığına sev seve reyini at! Yeni Meclisimiz de sana aydın ve mutlu günler yaşatacaktır."

Bundan sonra Cumhuriyet Halk Partisi hatiplerinden Muhittin İnözü, Türkiye'nin dört yıldır bütün dünyayı kasıp kavuran İkinci Dünya Savaşı'nın dışında kalmasını, Milli Şef'in İstanbul Cumhuriyet Halk Partisi Vilayet Kongresinde yaptığı konuşmanın bazı kısımlarını içeren, oy kullanmanın önemini, Milli Korunma Kanunu ile ülkenin selameti için alınan kararları ve ordunun vatan bekçiliğini canlandıran bir konuşma yapmıştır. Bundan sonra da dinleyicilere iki film izletilerek toplantı sonlandırılmıştır.[55]

Ankara'da olduğu gibi, İstanbul'da da 15 Şubat 1943 itibariyle ikinci seçmen seçimine başlanmış ve yoğun bir seçim propagandası yapılmıştır. Bu münasebetle, resmi daireler, parti binaları ve oy sandıklarının bulundukları yerler bayraklarla donatılmış ve vatandaşlar kendi semtlerindeki sandıklara giderek oy kullanmaya başlamıştır. Cumhuriyet Halk Partisi'nin hazırlattığı seçim plakları da sabahtan itibaren Taksim ve Beyazıt meydanlarıyla Cağaloğlu'nda Eminönü Halkevinin hoparlörleri vasıtasıyla yayınlanarak, seçmenler oy kullanmaya davet edilmiştir. Ayrıca partinin hoparlörlü otomobili de şehrin muhtelif semtlerini dolaşarak yayın yapmıştır. Gerek hoparlörlerin, gerekse halk hatiplerinin etrafını çevreleyen vatandaşlar seçimin önemi ve milli birliğin kıymeti hakkında verilen nutukları dinlenmiştir.[56] 16 Şubat'ta da devam eden etkinlikler kapsamında partinin hoparlörlü aracı Ortaköy, Kuruçeşme ve Bebek'te dolaşarak seçim münasebetiyle muhtelif hatiplerin plağa alınmış konuşmaları halka dinletilmiştir. Seçim hak ve görevine, parti ilkelerine ve milli birlik konularına ait olan plaklar, İstanbul Parti İdare Heyeti Reisi Suat Hayri Ürgüplü, Meclisi Umumi azasından Refik Ahmet Sevengil ve Beyoğlu Halkevi Reisi Halid Yaşaroğlu'na aittir.[57] Sabit hoparlörler aracılığıyla vatandaşlar seçime davet edilirken, halk hatipleri de meydanlarda ve oy sandıklarının yerleştirildiği yerlerde kurulan halk kürsülerinde seçim hakkında nutuklar söyleyerek, herkesi oy kullanmaya davet etmiştir. [58]

---

[55] **Ulus,** 20 Şubat 1943.
[56] **Cumhuriyet,** 16 Şubat 1943.
[57] **Akşam,** 17 Şubat 1943; **Son Telgraf**, 17 Şubat 1943.
[58] **Ulus**, 16 Şubat 1943; **Cumhuriyet,** 17 Şubat 1943; **Son Telgraf**, 17 Şubat 1943.

Tasviri Efkâr, *20 Şubat 1943*

Seçimlere katılımı arttırmak amacıyla gazetelerde yer alan ilanlar da hemen dikkat çekmektedir. Seçmenleri oy kullanmaya davet eden ilanlarda dikkat çeken temel öğeler oy kullanmanın önemi ve halkçılık vurgusudur.[59] Bu arada tek parti döneminin önceki seçimlerinde olduğu gibi 1943 genel seçimlerinde de bazı yerlerde oy sandıklarının Cumhuriyet Halk Partisi'nin bayraklarıyla örtülmüş olması dikkati çekmektedir. Görsel propaganda malzemesi olarak değerlendirilebilecek olan Cumhuriyet Halk Partisi bayrağının bu şekilde kullanılması, hem tek parti yönetiminin hem de Cumhuriyet Halk Partisi'nin seçimlere tek başına katılmasının bir yansımasıdır.

[59] Söz konusu ilanlara örnek vermek gerekirse şunları görmek mümkündür: "Yurttaş, Halkçı Devlet, halkın reyleriyle yaşar ve yükselir." **Ulus,** 15 Şubat 1943; "Yurttaş! Halkın sesi, hakkın sesidir, bugün bu söz ancak Türkiye Büyük Millet Meclisinden çıkar. Partimiz bu gür sesi çıkaracak gürbüz ve şuurlu kişileri seçecek ikinci seçmenleri tespit etmiştir. Tam bir inan ve güvenle onlara reylerimizi verelim." **Ulus,** 16, 17, 18, 19 Şubat 1943; "Büyük zaferleri yurt sevgisi, istiklal aşkı ve bu iki mukaddesatın özü olan milli birlik kazanır." **Ulus,** 20 Şubat 1943; "Cumhuriyet Fazilettir, fazilet de rey hakkını kullanmaktır." **Ulus,** 20 Şubat 1943; "Halkın mebus seçmesi cumhuriyet rejiminin temelidir." **Ulus,** 20 Şubat 1943.

Cumhuriyet, *16 Şubat 1943*

Seçim propagandası kapsamında değerlendirilmesi gereken diğer gelişme ise iktidarın seçim sürecindeki sosyal yardım faaliyetleridir. Aslında sosyal yardımları sadece seçim propagandası olarak değil Cumhuriyet Halk Partisi'nin ve tek parti yönetiminin propagandası olarak değerlendirmek gerekir. 1930'lu yıllar itibariyle şekillenen devlet-parti bütünleşmesi göz önünde bulundurulduğunda da böyle bir yorumda bulunmak yanlış olmayacaktır. Ancak burada üzerinde durulması gereken ve bu faaliyetlerin seçim propagandası bağlamında ele alınmasını gerektiren durum, söz konusu faaliyetlerin seçim sürecinde basında geniş yer tutması ve adeta sloganlaştırılmasıdır. Dolayısıyla çalışmanın özü göz önünde bulundurularak, seçim kararının alınmasından sonra basına yansıyan bu haberler, seçim propagandası olarak değerlendirilmiştir.

Basına yansıdığına göre, Şubat ayı itibariyle Türkiye'nin çeşitli yerlerinde sosyal yardım faaliyetleri genişlemiş ve Çocuk Esirgeme Kurumu 112 bin liralık yeni bir yardımda bulunmuş, Ulus gazetesi muhabirlerinin Ankara'ya bildirdiklerine göre de söz konusu yardımlar gün geçtikçe genişlemeye başlamıştır. Bu gelişmelerle ilgili örneklere de yer veren Ulus gazetesi, Balıkesir'de Çocuk Esirgeme Kurumu tarafından her gün 120 çocuğa sıcak yemek verildiğine, Denizli'de Halkevi Sosyal Yardım Kolu'nun 2 Şubat itibariyle 101 kişiden oluşan 50 aileye sıcak yemek verilmeye başlandığına, Aydın Çocuk Esirgeme Kurumu'nun da son bir yıl içinde 4420 çocuğa çeşitli yardımlar yaptığına ve yoksul öğrencilere sıcak yemek verilmesi için çeşitli kurumlarla işbirliği yaptığına dair gelişmelere geniş yer ayırmıştır.[60] Kızılay Ankara Merkezi'nin de faaliyetleri basında yer

[60] **Ulus,** 3 Şubat 1943.

almıştır. Buna göre, her gün beş yüz vatandaşa sıcak yemek dağıtıldığı gibi, Ankara merkezi tarafından idare edilen Şefkat Yurdu'nda 180'den fazla muhtaç vatandaşa her gün öğle yemeği verilirken, bu yardımlar genişletilmiştir. Kızılay bu kapsamda düşkün durumda olan vatandaşları, mahalle ocak ve birlikler aracılığıyla tespit ettirerek 320 yeni vatandaşı daha listesine almış ve her gün öğleyin beş yüz yurttaşa sıcak yemek dağıtma kararı almıştır.[61]

Kızılay'ın seyyar mutfaklarının faaliyetlerinin de propaganda amaçlı kullanıldığı bu süreçte, semtleri aşevlerine uzak bulunan fakir kimseler için hazırlanan seyyar kazanların, şehrin her tarafında faaliyete geçtiği ilan edilmiştir. Buna göre de yemeklerin sıcaklığını muhafaza eden mekanizmalara sahip Kızılay arabalarıyla dolaştırılan yemek kazanları ile İstanbul'da Beylerbeyi, Kısıklı, Kadıköy, Gazhane, Kızıltoprak, Sahrayıcedid ve Kocamustafapaşa semtlerindeki fakir halka her gün yemek dağıtmıştır.[62]

Tek parti döneminin önceki seçimlerinde temel propaganda araçlarından biri olarak ele alınan köşe yazıları, 1943 genel seçimlerinde de temel malzemelerden biri olup, seçim propagandasının en önemli parçası olmaya devam etmiştir. Köşe yazarları, seçim kararının alınmasıyla birlikte seçimlerle ilgili yazılar yazmaya, birlik ve beraberlik mesajları vermeye, iç ve dış politikadaki gelişmeleri ele almaya ve vatandaşları hem Cumhuriyet Halk Partisi etrafında birleşmeye hem de oy kullanmaya davet etmeye başlamıştır. Söz konusu köşe yazılarıyla ilgili örnekler vermek kuşkusuz çalışmanın içeriğini zenginleştirecektir.

İkinci seçmen seçimlerinin başladığı gün Ulus gazetesi yazarlarından Kemal Zeki Gençosman, *"En Büyük Vazifemize Çağrılıyoruz"* başlıklı yazısında, seçmenleri sandık başına çağırırken, bilinçli oy kullanılması gerektiğine dikkat çekerek, seçim sandığını halk idaresinin en asil tezahürü olarak değerlendirmiştir. Türkiye'de yirmi yıldan beri her seçimden başarıyla çıkılmasını Türk toplumunun medeni ve siyasi olgunluğuna bağlayan yazar, seçimi büyük bir heyecan ve milli egemenlik anlayışının bir sonucu olarak ele almıştır.[63]

A. R. Erem de "*Seçim Faaliyetine Geçerken"* başlıklı yazısında hem Milli Şef'in beyannamelerinden alıntı yapmış hem de İnönü'nün Türkiye'yi İkinci Dünya Savaşı'nın olumsuz etkilerinden korumakta başarılı olduğunu vurgulayarak, seçmenlerin Cumhuriyet Halk Partisi adaylarına oy vermeyi

[61] **Ulus,** 5 Şubat 1943.
[62] Seyyar kazanların sürekli olarak bulundurulduğu yerler için bkz. **Cumhuriyet,** 13 Şubat 1943.
[63] Kemal Zeki Gençosman, *"En Büyük Vazifemize Çağrılıyoruz",* **Ulus,** 15 Şubat 1943.

milli bir görev saymaları ve sandıklara koşması gerektiğini ifade etmiştir.[64] Oy kullanmanın büyük bir görev olarak ele alındığı *"Mebus Seçimi Hazırlıkları"* başlıklı haberde de bütün vatandaşları oy kullanırken görmenin, Türkiye'deki siyasi olgunluğu göstermesi açısından oldukça önemli olduğu ileri sürülmüştür. Dünyanın savaşın ateşi içinde kıvrandığı bu süreçte özgür Türkiye vatandaşı olmanın gururunun bir kere daha duyulacağının da vurgulandığı haberde, büyük görevin yani oy kullanma görevinin yaklaştığının altını çizmiştir.[65]

Sabahaddin Sönmez ise, "*Yeni Seçimin Düşündürdükleri"* başlıklı köşe yazısında, cumhuriyet rejiminin Türkiye'de artık benimsediğini vurgulayarak, Türk milletinin bu gelişimle övündüğünü, seçimler sırasında oy kullanan herkesin bunda pay sahibi olduğunu belirtmiştir. Oy verme işinin yoğun bir şekilde devam ettiğinin de belirtildiği yazıda bu durum "vatandaşın devlet işleri hakkında ilk ve son sözünü söylemesi, vicdanının sesini dinlemesi, siyasi kanaatini dile getirmesi, demokrasinin verdiği en büyük hakkını kullanması ve en köklü vazifesini yerine getirmesi" olarak değerlendirilmiştir. Oy kullanmanın gerekliliğine de temas edilen yazıda, kullanılan oylarla kurulacak olan yeni TBMM'nin öncekiler gibi milli egemenliğin kaynağı olacağı vurgulanmıştır.[66]

Yunus Nadi de "*Seçim Faaliyeti"* başlıklı köşe yazısında hem ikinci seçmen seçimlerinin başladığını ele almış hem de birtakım önemli tespitlerde bulunarak rejimin propagandasını yapmıştır. Birinci Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin açıldığı ortama, yani Kurtuluş Savaşı yıllarına temas edilen yazıda, Atatürk'ün zaferden hemen sonra söylediği "Biz bize benzeriz" sözüne atıfta bulunularak, TBMM'nin Türk milletinin içinden doğduğuna dikkat çekilmiş ve nevi şahsına münhasır bir rejim inşa edildiği vurgulanmıştır. İkinci Dünya Savaşı'nın yarattığı olumsuz ortama rağmen seçim kararı alınmasının önemi ve vatandaşların seçime gösterdiği yoğun ilgi üzerinde de durulan yazı şu şekilde devam etmektedir:

> "… İşte ilk Büyük Millet Meclisleriyle büyük meseleler halleden Türk Milleti, şimdi dünyayı kaplayan yeni bir harbin her tarafı tehdid eden savletleri karşısında milli varlık ve yükseliş vazifelerinin sonu olmadığını ve olmayacağını görüyor ve bu şartlar içinde şimdi yeni bir Meclisin seçim işleriyle uğraşmakta bulunuyor. Onun bu işleri en canlı alakalarla ileri götürmekte olmasında şaşılacak hiçbir cihet yoktur. …Biz kendi hesabımıza

[64] A. R. Erem, *"Seçim Faaliyetine Geçerken",* **Ulus,** 15 Şubat 1943.
[65] **Ulus,** 13 Şubat 1943.
[66] Sabahaddin Sönmez, *"Yeni Seçimin Düşündürdükleri",* **Ulus,** 16 Şubat 1943.

> büyük milletimizin yeni intihaptaki canlı faaliyetini hal ve istikbalimizin emniyetine en kati bir delil olarak almakta asla tereddüt etmiyoruz."[67]

Demokratikleşme yönünde bir dönüşümün başladığı bu sıralarda tek parti yönetimi esaslarının propaganda olarak kullanılması ise ilginç bir durumdur. Bu bağlamda 16 Şubat 1943 tarihli Cumhuriyet gazetesinde isimsiz yayınlanan yazı ele alınmaya değerdir. Cumhuriyet Halk Partisi'ni ve Türkiye'yi İkinci Dünya Savaşı'nın dışında tutan İnönü'nün bu başarısını da öven yazının ilgili kısmı aynen şöyledir:

> "Bizde parti hayatı başka demokrasi memleketlerindeki gibi değildir. Bizim memleketin bünyesine ve milletin bünyesine ve ruhuna uygun olarak tek partimiz vardır. Ve bu tek parti, kendi mebuslarıyla hem Millet Meclisi'nde milletin işlerini, hem de kendi sinesinde, kendi faaliyetini murakabe eder. Ayrıca Cumhuriyet Halk Partisinin bir de Müstakil Grupu vardır. Tek partili siyasi hayattan memleket zarar değil, fayda görmüştür; buna mukabil iki veya üç parti, Türkiye için daima felaket doğurmuştur. 1908'den beri yaşadığımız 35 yıl, acı, tatlı tecrübelerle doludur. Cumhuriyet Halk Partisi, memleketin mukadderatını tek parti olarak idare etmeye başladığından beri, memleket, sükûn, huzur ve barış içinde büyük bir ilerleme ve yükselme, muhterem Başvekilimizin geçenlerde söylediği gibi gençleşme hamleleri yapmıştır. Altıncı Büyük Millet Meclisinde, Cumhuriyet Halk Partisinin başardığı işlere kısa bir göz atmak, partimizin altıncı intihap sırasında millete yapmaya vaat ettiklerini, başardığını ispata yeter. 1939 Eylülünün birinci günü Büyük Dünya Harbi denilen kızılca kıyamet kopmuştu. O tarihten itibaren Büyük Millet Meclisi, memleketin ilerleme hamlelerine devam etmekle beraber, bütün dikkatini yurdu hap belasından korumaya hasretmiş; bu sebeple dış siyaset, daima ön safta yer almıştır. Dış politikamızın nasıl parlak zaferler elde ettiği ise meydandadır. Cumhuriyet Halk Partisinin millete takdim ettiği namzetlerden mürekkep olan bu Meclis, başka hiçbir iş görmemiş dahi olsaydı, Türkiye'yi harp dışında tutabilmekle büyük vazifesini başarmıştır. Ve "Barışçı Meclis" adıyla tarihe geçmek hakkını kazanmıştır. Bu barış mucizesi, tek partili siyasi hayatımızın Cumhuriyet Halk Partisinin ve bu partinin büyük lideri, milletimizin aziz Şefi İsmet İnönü'nün eseridir."[68]

---

[67] Yunus Nadi Abalıoğlu, "*Seçim Faaliyeti",* **Cumhuriyet,** 15 Şubat 1943.
[68] *"Mebus Seçimi ve Türk Zaferi",* **Cumhuriyet,** 16 Şubat 1943.

Söz konusu propaganda faaliyetleri arasında devam eden ikinci seçmen seçimi de 20 Şubat 1943'te sona ermiştir.[69] Özellikle İstanbul ve Ankara gibi büyük şehirlerde seçime katılım oranı yüzde 90 civarında olmuştur.[70] İkinci seçmen seçimlerinin tamamlanmasından sonra sıra milletvekili seçimlerine gelmiş, kısa bir süre içinde tamamlanan hazırlıklardan sonra da milletvekili seçiminin 28 Şubat 1943 Pazar günü yapılacağı ilan edilmiştir.[71]

3. Milletvekili Seçimi ve Yeni Bir Propaganda Yöntemi: Seçmenin Ayağına Gitmek!..

Tek parti döneminin bütün genel seçimlerinde olduğu gibi 1943 Genel seçimlerinde de en önemli propaganda malzemesi Cumhuriyet Halk Partisi'nin seçim beyannamesi olmuştur. Cumhurbaşkanı ve Cumhuriyet Halk Partisi Genel Başkanı İsmet İnönü tarafından 23 Şubat 1943'te yayınlanan beyanname oldukça önemli bir içeriğe sahiptir. Bu arada Atatürk döneminde olduğu gibi İnönü döneminde de seçim beyannamesi ile Cumhuriyet Halk Partisi milletvekili aday listesi birlikte yayınlanmıştır.

Seçim beyannamesi beş bölümde incelenebilir. Beyannamenin başlangıcı olan ilk bölümünde, "*Yedinci Büyük Millet Meclisini kuracak milletvekillerini seçmeniz için reyinize müracaat ediyorum."* şeklinde söze başlayan İnönü, Cumhuriyet Halk Partisi'nin yirmi yıllık hizmetlerini referans göstererek ikinci seçmenlerin ülkeyi yönetme yetkisini yine Cumhuriyet Halk Partisi'ne vereceğinden emin olduğunu vurgulamıştır.

Cumhuriyet Halk Partisi iktidarının Altıncı TBMM Dönemindeki iç ve dış politik başarılarının ele alındığı ikinci bölüm ise 1939-1943 döneminin bir bilançosudur. Bütün dünyayı yakından etkileyen savaşın olumsuz etkilerini en aza indirme konusunda çalışıldığını ve başarılı olunduğunu ifade eden İnönü, Cumhuriyet Halk Partisi hükümetlerinin bu süreçte hiçbir güç odağının şahsi çıkarlarına hizmet etmeyerek önemli başarılar elde ettiğini ve bunu sürdüreceğini vurgulamıştır.

---

[69] **Akşam,** 20 Şubat 1943.

[70] İstanbul'da 534,050 birinci seçmenin 484,308'i Cumhuriyet Halk Partisi adaylarına oy vermiş ve katılım yüzde 90 olmuştur. Ankara'da da benzer bir oran çıkmış ve altı gün içinde 68.051 birinci seçmenin 65.956'sı oy kullanmış ve katılım oranı yüzde 97 olmuştur. Ankara kazalarında da benzer bir durum ortaya çıkmıştır. Ankara çevresinde e katılım oranı yüzde 95'i bulmuş ve sonuç olarak Cumhuriyet Halk Partisi ikinci seçmen adayları ittifakla seçilmiştir. **Cumhuriyet,** 21 Şubat 1943; **Ulus,** 21 Şubat 1943.

[71] **Cumhuriyet,** 23 Şubat 1943.

Bayındırlık işlerine ve eğitim politikalarına üçüncü bölümde temas eden İnönü, imar çalışmalarının en sıkıntılı dönemlerde bile sürdürüldüğünü ifade etmiş ve ilerleyen süreçte Türkiye, İkinci Dünya Savaşı'na girmek zorunda kalacak olsa bile eğitim alanındaki modernleşmenin devam edeceğine vurgu yapmıştır. İnönü, bu bölümde Köy Enstitüleri ile ne amaçlandığına da yer vermiş ve sözlerine şöyle devam etmiştir:

> "Ahlakta ve karakterde sağlam temelli vatandaşlar yetiştiren ilköğretimi en kuytu köye kadar kadın, erkek her vatandaşa, kendi geçimini temin edecek çalışmayı, en ufağından en yükseğine kadar her türlü sanatı öğretebilen bir teşkilatın bütün memleketi kaplamasını istiyoruz. Yüksek kültür ve her çeşit güzel sanatlarla gözettiğimiz başlıca hedeftir. Sarsılmaz bir surette inanıyoruz ki, cihan harbi içinden ve harp sonrası doğabilecek buhranlardan bir milletin selamet ve kudretle çıkması için o milletin hakiki kıymetlere dayanması lazımdır. Bu kıymetleri mütemadiyen arttırmak için dar ve sıkıntılı zamanlarda bile hiçbir tedbiri ve çalışmayı esirgemeyeceğiz."

Beyannamenin dördüncü bölümü olarak ele alınabilecek kısmı ise İkinci Dünya Savaşı'nın Türkiye'ye yansımaları, alınan önlemler ve izlenen dış politikayla ilgilidir. Türkiye'nin ülke savunması için o güne kadar hiçbir zaman bu denli bütçe ayırmadığını vurgulayan İnönü, çok sayıda kişinin silah altına alınmakla birlikte Türkiye'nin hiçbir şekilde saldırgan bir dış politika geliştirmediğini hatırlatarak, bu durumun Türk dış politikasını açık ve sağlam tuttuğunu ifade etmiştir. İlerleyen süreçte İkinci Dünya Savaşı karşısında dikkatli olunacağını ve Türk dış politikasının nasıl yönetileceğini de ele alan İnönü, Cumhuriyet Halk Partisi adaylarına verilecek oyların, iktidar için manevi bir güç kaynağı olacağının altını çizmiştir:

> "… Milletler ailesi içinde kimseye düşmanlığı olmayan bir millet sıfatıyla kendi topraklarımızı, haklarımızı ve menfaatlerimizi emniyette bulundurarak yaşamak… Dünya felaketinden azap ve ıstırap duyuyoruz. Karışmamak ve bulaşmamak için elimizden geleni yapacağız…. Vatandaşlarımın seçim reyleri, Türk milletinin işlerini engin fırtınalı sahalarda yürütmeye çalışan vatandaşları, maddi, manevi bütün feyizlerle kuvvetlendirecektir."

Seçim beyannamesinin en can alıcı kısmı ise beşinci bölümdür. Çünkü 1943 genel seçimlerini tek parti döneminin önceki genel seçimlerinden ayıran temel gelişme burada ele alınmış ve kamuoyuyla paylaşılmıştır. Milletvekili adayları arasında genç isimlerin yer aldığına değinerek beşinci bölüme başlayan İnönü, deneyimli siyasetçilerle genç siyasetçilerin beraber

çalışmalarını sağlamaya çalıştığını ve böylece hem milletvekilleri arasında denge kurmayı hem de TBMM'yi gençleştirmeyi amaçladığını vurgulamıştır. Daha da önemlisi İnönü, birçok ilde seçilecek milletvekili sayısından daha fazla aday göstermeyi uygun bulduğunu kamuoyuyla paylaşarak, seçmenlerin oy kullanırken dikkatli olmalarını istemiş ve beklentilerini şu şekilde ifade etmiştir:

> Aziz vatandaşlarım;
>
> Birçok yerlerde namzetler, mebus sayısından fazladır. Aralarında bugün mebus olanlar ve olmayanlar bulunan bu namzetler için küçük şeylerden kendinizi koruyarak ve büyük bir vazifenin zevkini ve ağırlığını ruhunuzda duyarak reylerinizi kullanacaksınız. Bu temiz reylerden meydana getireceğiniz Meclis, memleket için kuvvet ve muvaffakiyetlerin en büyük kaynağı olacaktır.
>
> Sevgili vatandaşlarım;
>
> Büyük milletimizin kudretlerine inanarak ve güvenerek itimadınızı istiyoruz. Bizi bu itimada layık görürseniz bütün varlığımızı vatan hizmetine bağlamakta devam ederek sizi memnun edecek neticelere varacağımızı umuyoruz."[72]

Aday listesinin belirlenmesinde dış politikadaki gelişmelerin de etkili olduğu belirtilmektedir. Sedat Sami, babası Hüseyin Sami Coşar'ı ve dönemini anlattığı anılarında, hem aday listesinin belirlenme işinin büyük bir gizlilik içinde yürütüldüğünü hem de aday listesi belirlenirken Saraçoğlu ile ilişkilerinin sağlıklı olmamasına rağmen aday gösterilmesini Coşar'ın batı yanlısı pozisyonunun etkili olma ihtimalinden söz etmiştir.[73] Barutçu da benzer şekilde aday listesi belirlenirken Esendal'ın çok etkili olduğuna ve bu sürecin gizlilik içinde yürütüldüğüne işaret etmiştir.[74] Bu noktada bazı illerin çıkaracağı milletvekili sayısından daha fazla aday gösterilmesini incelemek kuşkusuz faydalı olacaktır. Çünkü tek parti döneminin önceki seçimlerinde seçilecek milletvekili kadar aday ilan etme usulü uygulanmıştır.[75] Yani 1927, 1931, 1935 ve 1939 genel seçimlerinde aday gösterilenlere, seçimler yapılmadan önce milletvekili gözüyle bakılırdı. Ancak 1943 genel seçimlerinde yeni bir uygulamaya gidilmiş ve CHP seçime yine tek parti

---

[72] **Akşam**, 24 Şubat 1943; **Anadolu,** 24 Şubat 1943; **Cumhuriyet**, 24 Şubat 1943; **Ulus,** 24 Şubat 1943.

[73] Sedat Sami, **Kavaklarda Mikrofon Var! Baba Kaleminden Halkçılığın Savunması ve Bir Devrin Hikâyesi (1938-1946,** Uniprint Bas. San. ve Tic. A.Ş., İstanbul, 2002, s. 172.

[74] Faik Ahmet Barutçu, **Siyasi Anılar (1939-1954),** Milliyet Yay., İstanbul, 1977, s. 282-283.

[75] Alkan, *Türkiye'de Seçim Sistemi Tercihinin Misyon Boyutu ve Demokratik Gelişime Etkileri,* s. 157.

olarak katılmasına rağmen 38 ilde seçilecek milletvekili sayısından fazla aday göstermiştir.[76] Bu uygulamanın hem CHP'nin kendi içinde hem de ülke genelinde demokratikleşme yönünde değişim ve dönüşüm süreciyle doğrudan ilgili olduğu söylenebilir.[77]

Seçim beyannamesinin içeriği, aday listesi ve fazla aday gösterilmesi seçim sürecinin en önemli propaganda malzemelerinden biri olmuştur. Neredeyse bütün gazetelerin ve köşe yazarlarının ayrı ayrı kaleme alıp değerlendirdikleri beyanname ve fazla aday gösterilmesi konusu Türkiye'nin demokratikleşmesi bağlamında ele alınarak, demokrasi vurgusunun ön plana çıktığını söylemek yanlış olmaz. Bu duruma örnek oluşturacak birçok örnek bulunmakla birlikte bir kısmına bakmak seçim beyannamesinin hangi açılardan ele alındığını göstermesi açısından yararlı olacaktır.

İkdam gazetesi yazarlarından Abidin Daver, İnönü'nün seçim beyannamesini ele aldığı köşe yazısında, beyannamenin, Altıncı TBMM'nin bir bilançosu ve Yedinci TBMM'nin programı mahiyetinde olduğunu ifade ederek, Milli Şef'e güven duyulması ve seçim esnasında birlik olunması gerektiğinin altını çizmiştir. İkinci Dünya Savaşı yıllarında Milli Şef'in tarafsızlık siyaseti izleyerek en doğru yolu tercih ettiğini de vurgulayan yazar, savaş ateşinin Türkiye'yi sarmasının engellediğinin önemle üzerinde durmuş ve yazısını şu şekilde sonlandırmıştır:

> "Dünkü Meclis, partinin programından asla ayrılmamıştı, yarınki Meclisin de bundan ayrılmayacağına şüphe yoktur.

---

[76] Afyon 8/10, Amasya 4/5, Ankara 15/19, Antalya 7/8, Aydın 7/8, Balıkesir 13/16, Bolu 7/8, Bursa 12/14, Çanakkale 6/8, Çankırı 5/6, Denizli 8/9, Diyarbakır 6/9, Edirne 5/8, Elazığ 5/6, Erzurum 9/11, Eskişehir 5/7, Gaziantep 8/9, Hatay, 6/7, İçel, 7/9, İstanbul 23/31, İzmir 15/20, Kayseri 9/11, Kocaeli 10/11, Konya 15/18, Kütahya 10/12, Malatya 11/13, Manisa 12/16, Muğla 5/7, Niğde 7/8, Ordu 8/9, Rize 6/8, Samsun 9/11, Seyhan 9/11, Sivas 12/13, Tekirdağ 6/8, Tokat 8/9, Yozgat 7/8, Zonguldak 9/10. Her ilin yanında yazılı olan rakam ilin çıkaracağı milletvekili sayısını, ikinci rakam ise aynı il için Cumhuriyet Halk Partisi tarafından gösterilen aday sayısını göstermektedir. **Ulus,** 24 Şubat 1943.

[77] Aslında fazla aday gösterilmesi, 1939 genel seçimleri sürecinde de gündeme gelmiş fakat pratiğe dökülmemiştir. Tan gazetesi yazarlarından Burhan Felek, *"Hele Bir Sesini İşitsek!"* başlıklı köşe yazısında milletvekilliği için bin civarında kişinin başvurduğunu, fakat bu sayının çok az olduğunu vurgulayarak, söz konusu dönem için ilginç sayılabilecek bir öneri getirmiştir. Cumhuriyet Halk Partisi'nin başvuru yapmak isteyen adaylara yönelik olarak yayınladığı genelgeyi haklı bulduğunu ifade eden yazar, başvuranların kendilerine birer program hazırlaması gerektiğini ve nerden aday olmak istiyorlarsa orada bu programlarını halka anlatmaları gerektiğini yani propaganda yapmaları gerektiğini ileri sürmüştür. Bunun da ötesinde bütün seçim bölgelerinde çıkacak milletvekili sayısının üç katı aday gösterilmesini önermiştir. Böylece seçmenlerin adayları yakından tanıma, seslerini duyma ve fikirlerini anlama şansı bulacağını ifade eden Felek, bunun tatlı bir rekabet ortamı yaratacağını da savunmuştur. Burhan Felek, *"Hele Bir Sesini İşitsek!",* **Tan,** 22 Şubat 1939.

> Partinin de, milletin de şefi olan Aziz ve Büyük İsmet İnönü'ne imanımız ve güvenimiz tamdır. Yine O'nun namzetlerini seçeceğiz, O'nun bize gösterdiği mebuslara emniyet ve itimatla rey vereceğiz."[78]

Ulus gazetesi yazarlarından Kemal Turan da aynı doğrultuda kaleme aldığı, "*Direktifler"* başlıklı yazısında beyannameyi ele alarak, özellikle fazla aday gösterilmesi üzerinde durmuştur. Beyannameden alıntılar da yapan Turan, birlik ve beraberlik vurgusu yaparak, seçmenlerin fazla aday gösterilen illerde hiç kimsenin etkisi altında kalmadan oylarını kullanmaları gerektiğini, bunu yaparak da Cumhuriyet Halk Partisi'ne ve Genel Başkanı İnönü'ye duydukları güveni göstermeleri gerektiğini belirtmiş ve bu güvenin boşa çıkmayacağını şu sözlerle ifade etmiştir:

> "Felaketli bir dünya ortasında sulhun nimetlerinden mahrum kalmamış ve güçlükler artmış da olsa kültür ve imar alanında durmadan ilerlemiş olan Türkiye, Yüce Şef'inin de değer verdikleri takdir melekesini her fırsatta en isabetli yolda kullanmağı bilmiş ve gene bilecektir… Yedinci Büyük Millet Meclisinin seçiminde de en temiz arzularla yurt hizmetine koşulacağını harp dünyası gene hayranlıkla görecektir… Böylece yedinci Büyük Millet Meclisini oluşturacak milletvekillerini de seçerken memleket, beraberliğin güzel örneğini verecek ve yarının her çeşit tehlikesine topluca ve Şef'in emrinde göğüs germeye hazır olduğunu ispat edecektir."[79]

Ahmet Emin Yalman ise *"Milli Şefin Millete Söyledikleri"* başlıklı köşe yazısında hem beyannameyi değerlendirmiş hem de fazla aday gösterilmesini, Türkiye'nin demokratikleşme sürecinin önemli gelişmelerinden biri olarak ele almıştır.[80] *"Murakabe Mekanizması"* başlıklı köşe yazısında ise seçim sistemini ele alan yazar, iki dereceli seçim sisteminin demokrasi için uygun olmadığını ve Türkiye'de demokratik sistemin kurulması için tek dereceli seçim sisteminin benimsenmesi gerektiğini vurgulamıştır. Bununla birlikte Cumhuriyet Halk Partisi içindeki disiplin baskısının gün geçtikçe azaltılmaya başlandığını belirterek, fazla aday gösterilmesinin demokratik gelişim adına kayda değer bir hamle olduğunu ifade ederek, bu durumun, Türkiye'de demokratik sisteme yatkınlığın güçlenmesi ve halkın meclisi benimsemesi adına da önemli olduğunun altını çizmiştir.[81]

---

[78] Abidin Daver Daver, *"Milli Şefimize İnanımız ve Güvenimiz Tamdır",* **İkdam Gece Postası,** 24 Şubat 1943.
[79] Kemal Turan, *"Direktifler",* **Ulus,** 25 Şubat 1943.
[80] Ahmet Emin Yalman, *"Milli Şefin Millete Söyledikleri"*, **Vatan**, 25 Şubat 1943.
[81] Ahmet Emin Yalman, *"Murakabe Mekanizmamız"*, **Vatan**, 28 Şubat 1943.

Bazı illerde fazla aday gösterilmesini, İnönü döneminin demokratikleşme yolundaki temel adımlarından biri olarak değerlendiren yazılara Anadolu gazetesinde de rastlanmıştır. Buna göre:

> "Bu demokratik hareket, İnönü devrinin gösterdiği tekâmüllerden biridir. Yarından itibaren yapılacak olan mebus seçimi daha fazla namzet gösterilmesi ve ikinci seçmen vatandaşların kendi içtihat ve reyleriyle tam bir şekilde serbest bırakılması yüzünden bütün İzmir'de ve kazalarda günün en ilgili meselesi olarak karşılanmıştır. Milli Şefin bu hususta ki nutukları gayet sarih ve halk bu demokratik hareketi, Türk tarihine baştanbaşa parlak safhalarla dolu olan İnönü devrinin seçim sahasında kaydettiği devamlı tekâmüllerden biri olarak karşılamıştır. Liste ve nutuk haricinde herhangi bir ima ve işaret yoktur. Yani bu hususta yapılabilecek bütün telkinler, sadece ve doğrudan doğruya bir ikinci seçmenin reyini kendi fikrine iştirak ettirmek emeline matuf ve daha açıkçası propagandadan ibarettir. Hiçbir namzedin tercihan seçilmesi zarureti şeklinde bir keyfiyet yoktur. Milli Şefin son beyannamelerindeki emirlerinden ve Genel Sekreterliğin tebliğinden de bu cihet açıkça anlaşılmaktadır. Şüphesiz ki bu nokta çok mühimdir. Elbette ikinci seçmenler, namzetler arasından şahsiyet, meziyet ve kıymetlerini bildikleri, memlekete hizmet etmiş ve edebilecek olan namzetleri kendi şuur ve vicdanları ile mütalaa ederek reylerini kullanacaklardır. Mesele nihayet derlene toplana vatan çocuklarının böyle bir zamanda kuvvetli bir Millet Meclisi yaratmak istemeleri ve bunu da reylerinin kayıtsız şartsız hürriyeti içinde tahakkuk ettirmeleridir."[82]

Ulus gazetesinin bir diğer yazarı Kemal Zeki Gençosman ise *"İki Nesil Yan Yana"* başlıklı yazısında beyannameyi İnönü'nün Türk halkına bir direktifi olarak ele almıştır. Adaylar arasında gençlerin yer almasının çok önemli bir gelişme olduğunu da belirten yazar, bu durumun gençlere ağır bir sorumluluk yüklediğini belirterek, bundan sonra rejimi kuranlarla onu ilelebet sürdürecek olanların yan yana çalışacaklarını vurgulamıştır. İnönü'nün gençlere güven duymasının minnet ve şükranla karşılanması gerektiğini de ifade eden yazar, herkesi İnönü etrafında birleşmeye davet etmiştir.[83] Etem Zeki Benice de İnönü'nün TBMM'yi gençleştirme çabasına temas ederek, bu durumu Cumhuriyet Halk Partisi'nin kendine olan tam güvenine bağlamıştır.[84]

---

[82] **Anadolu,** 26 Şubat 1943.
[83] Kemal Zeki Gençosman, *"İki Nesil Yan Yana",* **Ulus**, 25 Şubat 1943.
[84] Etem İzzet Benice, *"Türk İktidarının Kendine Güveni ve Gençleştirme Politikası",* **Son Telgraf**, 25 Şubat 1943.

Yunus Nadi'nin *"İnönünün Millete Hitabını Dinlerken"* başlıklı köşe yazısı da önemli bir içeriğe sahiptir. Beyannamede geçen, "*Önümüzdeki senelerin vasıtaları daha zor olsa, hatta memleket bir gün cihan harbine bulaşmaktan kurtulmasa bile, çocuklarımızın yetişmesini durdurmamaya her tedbirle çalışacağız"* şeklindeki ifadeyi aktararak, İnönü'nün milli ruhun bitmez tükenmez tazeliğini büyük bir kudretle açığa vurduğunu belirtmiştir. Ayrıca yeni meclisin, Milli Şef'in önderliğinde rejimi liyakatle idare edeceğinden kimsenin şüphesinin olmaması gerektiğini de ifade etmiştir.[85]

Etem Zeki Benice de "*Milli Şefin Beyannamesi"* başlıklı yazısında beyannameyi içerik olarak bir değerlendirmeye tabi tuttuktan sonra Milli Şef'in milletten yeni ve ileri hamleler için oy istediğinin altını çizmiştir.[86] "*Serbest Seçim ve İkinci Seçmenler"* başlıklı yazısında ise partinin öngördüğü serbest oy kullanma uygulamasını ele alarak, seçmenlere seslenmiştir. İkinci seçmenlerin oy kullanırken, kimsenin etkisi altında kalmadan kendi vicdani ilham ve şuurlarının yönlendirmesiyle oy kullanmaları gerektiğini, adayların kişiliklerini, ülkeye hizmetlerini, siyasi kimliklerini, devrime olan bağlılıklarını, vatanseverliğini ve aday gösterildiği ile sağlayacağı yararları göz önünde bulundurmaları gerektiğinin altını çizmiştir. [87]

Anadolu gazetesi yazarlarından Orhan Rahmi Gökçe'nin "*Mebuslarımızı Seçerken"* başlıklı yazısı da bu tür bir içeriğe sahiptir. İkinci Dünya Savaşı dolayısıyla birçok yerde her türlü özgürlük, vatandaşlık hakları ve nimetlerinin alt üst olduğu bir ortamda bu durumun tam aksi şartlar içinde 1943 seçimlerinin yapıldığını vurgulayan yazar, fazla aday gösterilmesini, Cumhuriyet Halk Partisi'nin seçimin rüştüne, siyasi terbiye ve medeni olgunluğa tevcih ettiği kıymetli ve şerefli bir itimat olarak ele almıştır. Türkiye'de fikri ve siyasi olgunluğun geliştiğinin de altını çizen yazar, ikinci seçmenlerin mesuliyetlerinin farkında olacaklarını, birkaç yüz vatandaş adına oy kullandıklarının bilincinde olacaklarını çünkü ellerinde bulundurdukları vekâletin kutsal ve kıymetli olduğunu ifade etmiştir.[88] Böylelikle bir yandan Cumhuriyet Halk Partisi'nin söz konusu yeni uygulamasının önemine değinerek partinin propagandasını yapan yazar, diğer yandan da ikinci seçmenleri oy kullanırlarken dikkatli olmaya davet etmiştir.

Bütün bu örneklerden yola çıkarak, İnönü'nün bazı illerde fazla aday göstermesinin kamuoyunda olumlu karşılandığı anlaşılmaktadır.[89] Ancak

---

[85] Yunus Nadi Abalıoğlu, *"İnönünün Millete Hitabını Dinlerken",* **Cumhuriyet,** 25 Şubat 1943**.**

[86] Etem İzzet Benice, *"Milli Şef'in Beyannamesi"*, **Son Telgraf**, 24 Şubat 1943.

[87] Etem İzzet Benice, "*Serbest Seçim ve İkinci Seçmenler*", **Son Telgraf**, 26 Şubat 1943.

[88] Orhan Rahmi Gökçe, *"Mebuslarımızı Seçerken",* **Anadolu,** 28 Şubat 1943.

[89] **Anadolu,** 25, 26 Şubat 1943.

bunun bütün kesimler için geçerli olmadığını da belirtmek gerekir. İnönü'nün fazla aday gösterme konusundaki girişimini gelecekte kurulacak olan demokratik rejim için umut verici bulan Barutçu, Başbakanın, Genel Sekreterin ve diğer birçok partilinin buna karşı çıktığını aktarmıştır. Bu duruma örnekler de veren Barutçu, anılarında uzun süreden beri Balıkesir milletvekili olan Osman Niyazi Bey'in fazla aday gösterilmesi uygulamasına geçilmesini halktan oy istemek ve bir milletvekili adayını satılığa çıkarmak olarak gördüğünü aktarmaktadır.[90]

Söz konusu eleştiriler yapılırken seçim günü de iyice yaklaşmış ve milletvekili adayları, ikinci seçmenlerle temas kurmak, diğer bir deyişle propaganda yapmak üzere seçim bölgelerine gitmeye başlamıştır.[91] Bu noktada 1943 genel seçimleri sırasında seçim propagandasının yeni bir boyut kazandığını belirtmek gerekir. Şöyle ki, İnönü bazı illerde çıkacak milletvekili sayısından fazla aday gösterince, aynı partiye yani Cumhuriyet Halk Partisi'ne mensup olan adayların birbiriyle yarışması söz konusu olmuştur. 1943 genel seçimlerinin bu yönüyle Cumhuriyetin ilk yarışmacı seçimlerinden olduğunu söylemek mümkündür. Yani aslında aynı programı benimsemiş olan adaylar bu durumda karşı karşıya gelmiştir. Basına yansıdığı kadarıyla bazı seçim bölgelerinde kıyasıya bir propaganda süreci yaşanmış ve aday gösterilenler, ikinci seçmenlerle temasa geçerek, kendilerine oy vermeleri için çeşitli çalışmalar yapmıştır.[92] Özellikle Mersin ve İstanbul gibi iller hareketli günlere sahne olmuş ve listenin yayınlanmasıyla birlikte, adaylar propaganda faaliyetlerine başlamıştır. Bu doğrultuda İkinci seçmenlerle bir araya gelen İstanbul milletvekili adayları, fazla oy alabilmek için kendi düşüncelerini izah etmeye ve İstanbul'un ihtiyaçlarının karşılanması için çalışacaklarını anlatmaya başlamıştır.[93] İlginç olan diğer gelişme ise seçimi kazanmak için geceli gündüzlü kendi propagandalarını yapan milletvekili adaylarının propaganda sahalarını

---

[90] Osman Niyazi Bey düşüncelerini şu şekilde ifade etmiştir: *"Harekâtımda daima İnkılâbı ve Şeflerimi düşündüm. Bana şimdi git halktan rey iste demek, beni satılığa çıkarmaktır. Şef eğer beni satacaksa dellal eline vermeğe lüzum yoktur"*, Barutçu ayrıca Çanakkale milletvekili Ziya Gevher'in; *"Değişikliğe meydan verecek ve özellikle seçim bölgesi halkından olmayan milletvekillerini güç duruma düşürecek olasılıklara yer vermeyelim"* ve diğer bir milletvekilinin; *"Ben bir gazeteciyim. Şef son seyahatinde, Bursa'daki nutuklarında halkın, (yiyecek politikası hakkında) Cumhuriyet hükümetlerine beklenen yardımı yapmadığını söyledikten sonra, benim ne yazmış olacağımı tahmin edebilirsiniz. Şimdi bana o halktan rey alacaksınız demek ve beni onun takdirine arz etmek doğru olur mu?"* sözlerine de yer vermiştir. Barutçu, **a.g.e.,** s. 277, 283.

[91] **İkdam Gece Postası,** 25 Şubat 1943.

[92] Bu arada yine basına yansıdığı üzere seçim mücadelelerin en hararetli yaşandığı yer Mersin olmuştur. **Anadolu**, 26 Şubat 1943; **Akşam**, 26 Şubat 1943; **İkdam Gece Postası**, 26 Şubat 1943; **Son Telgraf**, 26 Şubat 1943.

[93] **Anadolu**, 27 Şubat 1943; **Akşam,** 27 Şubat 1943; **Cumhuriyet,** 27 Şubat 1943.

genişletebilmek için yardımcı propagandacılar teminine de başvurmuş olmalarıdır. Böylelikle adaylar, yakınları, akrabaları ve sevenleriyle birlikte dört koldan propaganda yapmıştır.[94] Görüldüğü gibi fazla aday gösterilmesi yarışmacı seçim sürecini başlatırken, adaylar hem parti hem de kendileri için yoğun bir propaganda çalışmasına girmişlerdir. Zaman zaman kendi kişisel propagandalarını, partiye göre daha öne çıkarmışlardır. Burada da nüfuz, ekonomik durum, kişisel kariyer ve karizma gibi unsurların da artık Türk siyasetinde daha öne çıkan unsurlar olduğu söylenebilir.

Dikkat çeken propaganda yöntemlerinden biri de adayları tanıtan ilanların gazetelerde yer almış olmasıdır. Vatan gazetesinde İstanbul milletvekili adaylarının tanıtıldığı ilanlarda, adayların kısa özgeçmiş bilgileri ve bazı özellikleri yansıtılarak adaylar seçmenlere tanıtılmaya çalışılmıştır. Ancak bu ilanların kim tarafından verildiği belli değildir. Bu ilanların Cumhuriyet Halk Partisi İstanbul İdare Başkanlığı tarafından verilmiş olma ihtimali bulunmakla birlikte gazetenin kendi inisiyatifi doğrultusunda adayları seçmenlere tanıtmaya çalışmış olma ihtimalini veya adayların bu ilanları kendilerinin vermiş olabileceğini de göz önünde bulundurmak gerekir. Bununla birlikte normalde 23 milletvekili çıkaracak olan İstanbul'dan aday gösterilen 31 kişinin hepsiyle ilgili olarak gazetede ilan bulunması, ilk iki ihtimali güçlü kılmaktadır. Gazetede yer alan ilanlara bakıldığında adaylar hakkında kısa özgeçmişlerinin yanı sıra methiyeler sıralandığı da görülmektedir.[95]

---

[94] **Anadolu,** 28 Şubat 1943.

[95] Söz konusu ilanlara örnek vermek gerekirse şunları görmek mümkündür: "**General Refet Bele**: Ordumuzda mühim vazifelerde bulunmuş, İstiklal mücadelesi zamanında Milli Müdafaa ve Dâhiliye Vekâletlerini ifa etmiştir. İstanbulun kurtuluşu zamanında buraya geldiği zaman kendisine yapılan kabul, İstanbul halkının unutulmaz bir hatırasıdır. General Refet her temas ettiği insanın alakasını ve sevgisini celbeden geniş görüşlü, vekarlı bir insandır. **General Kazım Karabekir**: İstiklal mücadelesi devrinin tanınmış simalarındandır. Fikir ve kanaatlerinde çok samimi, vazifesine çok bağlı bir vatanseverdir. Bütün hayatı candan memleket hizmetiyle geçmiştir. **Şükrü Kaya**: İstanköylüdür. Hukukta tahsil gördükten sonra Üsküdar tramvayının inşaatını yapmış, defalarca İktisat ve Nafıa müsteşarlıklarında bulunmuştur. Kırtasi ruhun tasfiyesine çalışmak bakımından Mecliste faaliyetinden pek çok istifade edilebilir. **Ahmet Şükrü Esmer:** Tahsilini Amerikada Kolombiya Üniversitesinde yapmıştır. Memlekete dönüşte gazeteci olmuş, sonra muhtelif mekteplerimizde ve bu arada Harp Akademisinde tarih okutmuştur. Geçen devrede İstanbul mebusuydu. **Celal Esat Arseven**: Bütün bir ömrü fikre, sanata vakfetmiştir. Türk sanatı hakkında Türkçe ve Fransızca kıymetli eserleri vardır. Daima kendi kendine karşı samimi kalmış ve dedikodudan uzak durmuştur. **Dr. Galip Ataç**: Geçen nesillerin en kıymetli ve uyanık fikir adamlarından biri olan Ata Beyin oğludur. Uzun senelerden beri gazetelerde tıbbi sütunlar idare etmiş, günün mevzularına göre tıp yazısı yazmakta üstatlık göstermiştir. Radyoda (Evin Saati) programının sahibi sıfatile bir kat daha tanınmış ve sevilmiştir." Bu ilanlar haricinde normalde 23 milletvekili çıkaracak olan İstanbul için aday gösterilen 31

Propaganda faaliyetlerinin bu denli yoğunlaştığı bir ortamda Cumhuriyet Halk Partisi Genel Sekreteri Memduh Şevket Esendal, seçimden bir gün önce bütün illere gönderdiği tamimde seçimin kesinlikle serbest yapılacağını bildirmiştir.[96] Böylece Cumhuriyet Halk Partisi merkezi bütün adaylara eşit mesafede olduğunu kamuoyu ile paylaşmış ve ikinci seçmenlerin kimsenin etkisi altında kalmaması gerektiğini yinelemiştir.

Bu arada adayların kişisel propagandalarının yanı sıra Cumhuriyet Halk Partisi merkezi de seçimlere katılımı arttırmak için basına çeşitli ilanlar vermiştir. Partinin seçim propagandası kapsamında ele alınabilecek olan bu ilanlara basın organlarının neredeyse hepsine rastlamak mümkündür:

> **"Sayın ikinci seçmenlere: Ankara Mebus Seçim Teftiş Heyetinden: Mebus seçimi 28 Şubat 1943 Pazar günü yapılacaktır. Seçime sabah saat 9.30'da başlanacak ve 13.00'da son verilecektir. Sayın ikinci seçmenlerin bu müddet içinde reylerini kullanmak üzere Belediye salonuna teşrifleri rica olunur."**[97]

Milletvekili seçimi öncesindeki propaganda sürecinde, bazı köşe yazarlarının seçime katılımı arttırmak için çaba sarf ettikleri görülmüştür. İkdam gazetesi yazarlarından Abidin Daver, *"İkinci Seçmenlerin Yarınki Vazifesi"* başlıklı köşe yazısında bazı illerde fazla aday gösterilmesini ele alarak, ikinci seçmenleri oy kullanırlarken dikkatli olmaya ve kimsenin etkisi altında kalmamaya davet ederken;[98] Son Telgraf gazetesi yazarlarından Reşat Feyzi Yüzüncü de *"Büyük Vazife"* isimli köşe yazısında benzer konulara temas etmiştir.[99] İlginç olan bu tür yazıların seçimin yapıldığı gün de devam etmiş olmasıdır. 28 Şubat'ta Ulus gazetesinde isimsiz yayınlanan *"Nöbet Değişirken"* başlıklı köşe yazısında şunlar yer almıştır:

> "Bugün kullanacağımız reylerin Meclisle millet arasındaki en sağlam bağ olduğunu bilerek sandık başına gideceğiz. Ve orada bir vatan vazifesi yaptığımızın şuuruyla her türlü şahsi hislerden uzak bir halde reylerimizi atacağız. Biz, bu reylerimizde Büyük Millet Meclisinde bize vekâlet edenler hakkında murakabe hakkımızı kullanmaktayız. Onlar da

adayın hepsiyle ilgili olarak benzer ilanlar Vatan gazetesinde yer almıştır. Bkz. **Vatan,** 27 Şubat 1943.

[96] **İkdam Gece Postası**, 27 Şubat 1943; **Son Telgraf**, 27 Şubat 1943; **Tasviri Efkâr**, 27 Şubat 1943.

[97] Ankara Mebus Teftiş Heyetinin söz konusu bildirisi Ulus gazetesinde iki gün üst üste yayınlanmıştır. **Ulus,** 27-28 Şubat 1943.

[98] Abidin Daver Daver, *"İkinci Seçmenlerin Yarınki Vazifesi",* **İkdam Gece Postası,** 27 Şubat 1943.

[99] Reşat Fevzi Yüzüncü, *"Büyük Vazife",* **Son Telgraf,** 27 Şubat 1943.

> bundan sonraki çalışmalarıyla başka sahalarda iş başında olanları murakabe edeceklerdir... Cemiyetin akseden sesi Büyük Millet Meclisi ise, mihrak noktası Yüce Milli Şefimiz, Partimizin Değişmez Genel Başkanı, üstün insan İnönü'dür. Milletvekillerine Şef'in ve Partinin itimadı ise halkın kanalından geçerek geliyor."[100]

İstanbul'da Meşrutiyet döneminden kalma tarihi seçim sandığının süslü bir atlı arabaya konarak, şehir bandosu eşliğinde İstanbul Üniversitesi Konferans Salonu'na götürüldüğü *Sandık Alayı*, tek parti döneminin önceki seçimlerinde olduğu gibi 1943 genel seçimlerinde de yapılmıştır.

Yıllardanberi olduğu gibi bu sabah da merasimle intihap yerine götürülen tarihi sandık

Son Telgraf, *28 Şubat 1943*

Bir tür gövde gösterisine dönüştürülen *Sandık Alayı*, İstanbul Seçim Teftiş Heyeti, Cumhuriyet Halk Partisi il temsilcileri, ikinci seçmenler ve vatandaşların katılımıyla gerçekleştirilmiştir. 1943 genel seçimleri için Suat Hayri Ürgüplü tarafından yapılan programa göre; 28 Şubat Pazar sabahı saat sekizde İstanbul Seçim Teftiş Heyeti, il, belediye ve parti önde gelenleri belediye binasında toplanacak ve oy sandığı törenle atlı arabaya konularak, önde şehir bandosu olduğu halde izcilerin, bir polis müfrezesinin ve ikinci seçmenlerin katılımıyla tramvay caddesini takiben İstanbul Üniversitesi Konferans Salonuna götürülecektir.[101]

---

[100] *"Nöbet Değişirken",* **Ulus,** 28 Şubat 1943.
[101] **İkdam Gece Postası**, 27, 28 Şubat 1943; Cumhuriyet, 27 Şubat 1943;

***Ulus**, 2 Mart 1943*

Bu arada İstanbul'da oyların tasnifi uzun süreceğinden dolayı seçimin öğlen saat on ikide bitirilmesi kararlaştırılmıştır. Bunun için bütün ikinci seçmenlerin erkenden bağlı oldukları Parti kaza merkezlerinde toplanmaları ve hazırlanan araçlarla konferans salonuna giderek saat dokuzdan itibaren oylarını kullanmaları planlanmıştır.[102]

Bütün bu hazırlıklardan sonra da 28 Şubat 1943'te milletvekili seçimi yapılmıştır. İkinci seçmenler, Türkiye'nin her yerinde sabahın erken saatlerinden itibaren oylarını kullanmış ve aynı gün seçim tamamlanmıştır.[103] Birçok ilde şölen havasında geçen seçim günü, özellikle de İstanbul'daki organizasyon dikkate değerdir. İkinci seçmenlerin İstanbul İdare Heyeti Başkanı Suat Hayri Ürgüplü ile Vali ve Belediye Başkanı Lütfi Kırdar ile birlikte Cumhuriyet Halk Partisi'nin bayraklarını taşıyarak İstanbul Üniversitesi'ne toplu halde gitmeleri seçime ayrı bir renk katmıştır.[104] Seçim sonucunda Cumhuriyet Halk Partisi adayları seçilirken,[105] Türkiye genelinde katılım oranı yüzde 80 civarında olmuştur.[106]

---

[102] Bu arada Beşiktaş ikinci seçmenleri için bayraklar ve çiçeklerle donatılan dört, Beyoğlu ikinci seçmenleri için de beş tramvay hazırlanmıştır. Boğaziçi'ndeki ikinci seçmenleri de Şirketi Hayriye'nin bayraklar ve çiçeklerle süslenmiş özel vapuru getirecek ve yine özel tramvayla Beyazıt'a götürüleceklerdir. Belediye sınırları dışında kalan Şile, Kartal, Yalova, Silivri ve Çatalca kazalarındaki ikinci seçmenler ise oylarını kendi mahallerinde kullanacaktır. **Akşam**, 26 Şubat 1943; **Son Telgraf**, 27 Şubat 1943; **İkdam Gece Postası**, 28 Şubat 1943; **Cumhuriyet**, 27 Şubat 1943.

[103] **Akşam**, 26 Şubat 1943; **Ulus**, 1 Mart 1943.

[104] **Ulus**, 2 Mart 1943.

[105] **Cumhuriyet**, 1 Mart 1943.

[106] Esat Öz, **Tek Parti Yönetimi ve Siyasal Katılım(1923-1945), Gündoğan Yay.,** Ankara, 1992**,** s. 160.

Ulus, *2 Mart 1943*

Milletvekili seçiminin bitimiyle 8 Mart 1943'te çalışmalarına başlayan TBMM'de; İsmet İnönü ikinci kez Cumhurbaşkanlığına, Abdülhalik Renda da Meclis Başkanlığına seçilirken, tekrar hükümeti kurmakla görevlendirilen Şükrü Saraçoğlu, oybirliğiyle güvenoyu almış, böylelikle 7. TBMM Dönemi resmen başlamıştır.[107]

Sonuç

1943 genel seçimleri tek parti döneminin son genel seçimleri olmasının yanı sıra, uygulanan seçim kanunu ve çıkacak milletvekili sayısından fazla aday gösterilmesi gibi nedenlerden dolayı diğer genel seçimlerden farklı bir yere sahiptir. 1943 genel seçimlerinde yeni bir uygulama tercih edilerek, 38 ilde seçilecek milletvekili sayısından fazla aday gösterilmiştir. Böylece ilk defa adaylar arasında bir rekabet ortamı söz konusu olmuş ve milletvekili adayları seçimlerden önce seçmenlerle bir araya gelmek için seçim bölgelerine gitmek durumunda kalmışlardır. Tek parti yönetiminin demokratikleşmesi bağlamında ele alınması gereken bu gelişme, hem Cumhuriyet Halk Partisi'nin demokratikleşme yönündeki dönüşümü hem de tek parti yönetiminin demokratikleşmesi olarak değerlendirilebilir. İnönü'nün sesinin kaydedildiği plakların örgüte gönderilmek suretiyle plaklı propaganda yönteminin de uygulandığı 1943 genel seçimlerinin önemli bir özelliği de, İkinci Dünya Savaşı'nın yaratmış olduğu tehlikelere birçok yerde değinilerek, İnönü'ye bağlılık vurgusunun ön plana çıkarılmış olmasıdır.

Cumhuriyet Halk Partisi'nin 1943 genel seçimleri sürecindeki propagandasının ana temaları da; **"seçimlere katılımı arttırmak"** ve

[107] **Anadolu**, 9 Mart 1943; **İkdam Gece Postası**, 8 Mart 1943; **Cumhuriyet,** 10 Mart 1943.

"birlik, beraberlik vurgusu" şeklinde özetlenebilir. Söz konusu seçim propagandasının katılımı arttırmak yönündeki, temelde katılımı arttırmaya dönük bir içeriğe sahip olmakla birlikte, toplumu eğitmeye de dönüktür. Bu kapsamda seçim propagandasının bütün aşamalarında ve türlerinde oy kullanmanın vatani bir görev ve önemli bir hak olduğu vurgulanmıştır. Bu çerçevede bir yorum yapmak gerekirse, yapılan propagandaların amacının seçimleri kazanmak değil, siyasal katılımı arttırmak, toplumu sisteme adapte etmek ve modernleşmeyi hızlandırmak olarak ifade edilebilir. Dolayısıyla katılım oranının yüksekliğiyle iktidarın itibarı arasında pozitif bir korelasyon olduğu dikkat çekmektedir.

Bunun yanında seçim propagandasında geçmiş-gelecek çizgisine sık sık vurgu yapılarak halkın iradesi yönlendirilmeye çalışılmıştır. Eğitim, sağlık, bayındırlık ve ekonomi konularında bir takım hedefler de gösteren Cumhuriyet Halk Partisi, ulusal birlik, tam bağımsızlık, güçlü nesiller yetiştirme gerekliliğini öne çıkararak gelecekte yapılacak işlerin akamete uğramaması için halkın oylarına talip olduğunu vurgulamıştır.

Seçimlerin şölen havasında geçmesini sağlamak da Cumhuriyet Halk Partisi'nin özellikle üzerinde durduğu konulardan biri olmuştur. Belediye binaları başta olmak üzere bütün resmi kurum binalarının süslenmesi ve bayraklarla donatılmasının yanı sıra kentlerin kalabalık caddelerinde ve seçim sandıklarının yerleştirildikleri yerlerde büyük bez afişlerin baştanbaşa gerilmesi de bunun uzantısıdır. İstanbul'da tek parti döneminin bütün seçimlerinde organize edilen ve yoğun bir katılımla gerçekleştirilen *Sandık Alayı* da bu kapsamda ele alınmalıdır. Meşrutiyet döneminde başlayarak cumhuriyet döneminde sürdürülen ve milletvekili seçimi günü gerçekleştirilen Sandık Alayı, oldukça renkli görüntülerin ortaya çıkmasını sağlamıştır.

Bu bilgiler ışığında, birçok kaynakta belirtilenin aksine tek parti dönemi seçimlerinde çeşitli yöntemler kullanılarak, yoğun bir seçim propagandası yapıldığı söylenebilir. Yani her ne kadar tek partili bir dönem söz konusu olsa da Türkiye, 1943 genel seçimleri sürecinde dikkate değer siyasi faaliyetlere sahne olmuş ve Cumhuriyet Halk Partisi bunu, siyasi modernleşmeyi hızlandırmanın yanı sıra toplumu eğitmek, tasarımlamak ve siyasal katılımı sağlayarak meşruiyetini sağlamlaştırmak için bir araç olarak kullanmıştır.

Bütün bunlarla birlikte seçim propagandalarının seçmenler üzerinde yarattığı etkileri tespit etmek oldukça güç bir iştir. Bundan dolayı sadece seçim sonuçlarından yola çıkarak seçim çalışmalarının başarılı olup olmadığı konusunda yorum yapılabilir. Ancak burada bir ayırıma gidilmesi gerekmektedir. Çünkü seçim propagandalarının başarılı olup olmadıkları, tek parti dönemindeki seçimlerde siyasal katılım oranları açısından değerlendirilmelidir.

KAYNAKÇA

ARŞİVLER

Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi

RESMİ YAYINLAR

Resmî Gazete

TBMM Zabıt Ceridesi

KİTAPLAR ve MAKALELER

Ağaoğlu, Samet; **Siyasi Günlük: Demokrat Partinin Kuruluşu,** İletişim Yay., İstanbul, 1993.

Alkan, Mehmet Ö.; *"Milli Şef Döneminde Siyasal Propaganda 'Başbuğumuz Babamız İnönü'",* **Toplumsal Tarih,** Sayı: 120**,** Aralık 2003.

_____; "*Türkiye'de Seçim Sistemi Tercihinin Misyon Boyutu ve Demokratik Gelişime Etkileri(Siyaset Bilimi ve Siyaset Sosyolojisi Yaklaşımıyla)",* **Anayasa Yargısı,** S. 23, Yıl: 2006.

Aydemir, Şevket Süreyya; **İkinci Adam,** Cilt: 2, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1975.

Barutçu, Faik Ahmet; **Siyasi Anılar (1939-1954),** Milliyet Yay., İstanbul, 1977.

Boratav, Korkut; **Türkiye'de Devletçilik,** İmge Kitabevi Yay., İstanbul, 2006.

C.H.P. Beşinci Büyük Kurultay Zabıtları (29 Mayıs 939-3 Haziran 939), Ulus Basımevi, Ankara, 1939.

C.H.P. Nizamnamesi (Beşinci Büyük Kurultayın 1 Haziran 1939 Tarihindeki Toplantısında Kabul Edilmiştir), Ulus Basımevi, Ankara, 1939.

Çınar, Metin; **Anadoluculuk ve Tek Parti CHP'de Sağ Kanat,** İletişim Yay., İstanbul, 2013.

Deringil, Selim; **Denge Oyunu (İkinci Dünya Savaşı'nda Türkiye'nin Dış Politikası),** Tarih Vakfı Yurt Yay., İstanbul, 2003.

Giritlioğlu, Fahir; **Türk Siyasi Tarihinde Cumhuriyet Halk Partisinin Mevkii,** Cilt 1, Ayyıldız Matb., Ankara, 1965.

Hart, Liddell; **İkinci Dünya Savaşı**, Cilt: 1, (Çev. Kerim Bağrıaçık), YKY, İstanbul, 2003.

Heywood, Andrew; **Siyaset,** (Çev. Bekir Berat Özipek vd.), Adres Yay., Ankara, 2013.

Öz, Esat; **Tek Parti Yönetimi ve Siyasal Katılım(1923-1945), Gündoğan Yay.,** Ankara, 1992.

Sami, Sedat; **Kavaklarda Mikrofon Var! Baba Kaleminden Halkçılığın Savunması ve Bir Devrin Hikâyesi (1938-1946,** Uniprint Bas. San. ve Tic. A.Ş., İstanbul, 2002.

Sencer, Muzaffer; **Türkiye'de Siyasal Partilerin Sosyal Temelleri,** May Yay., İstanbul, 1974.

Tezel, Yahya Sezai; **Cumhuriyet Döneminin İktisadi Tarihi (1923-1950),** Yurt Yay. Ankara, 1982.

Tokgöz, Erdinç; **Türkiye'nin İktisadi Gelişme Tarihi (1914-2007),** İmaj Yay., Ankara, 2007.

Tuncer, Erol; **Osmanlı'dan Günümüze Seçimler (1877-2002),** TESAV Yay., Ankara.

Unat, Kadri; **Cumhuriyet Halk Partisi'nin Genel Seçim Propagandaları (1927-1957),** Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü, Ankara, 2015.

SÜRELİ YAYINLAR

Akşam

Anadolu

Cumhuriyet

İkdam

İkdam Gece Postası

Son Telgraf

Tan

Tasviri Efkâr

Ulus

Vatan